1. Вовед

Постмодерна демократија – општество со највисоки вредности и идеали, етички принципи и општество кое се стреми да ги заштити и оствари човековите права и слободи. 21 век - време кога се верува дека дискриминацијата е далеку зад нас и дека еднаквоста е препознаена и почитувана меѓу луѓето од различни етнички, религиозни, полови, сексуални, маргинализирани групи, јазик, државјанство, социјално потекло, образование итн. само по себе значи и почитување, обезбедување и уживање на правата и слободите. Сепак, што се случува со еднаквата вклученост во општеството и интеграцијата на лицата со попреченост во сите сфери на живеењето? Дали свеста за хуманоста се издигна на повисоко ниво и дали државните структури создаваат услови за нивно учество во сите општествени настани, кои се составен дел од секојдневниот живот и функционирањето на битието?

Меѓународното право ја гарантира забраната на дискриминација преку голем број меѓународни документи, од кои пред се е *Европската конвенција за заштита на човековите права*[1], чиј член 14 вели дека „Уживањето на правата и слободите признати со оваа Конвенција ќе се обезбеди без никаква дискриминација врз основа на пол, раса, боја, јазик, религија, политичко или кое било друго мислење, национално или социјално потекло, членство на национално малцинство, материјална положба, потекло по раѓање или кој било друг статус“. Сите меѓународни документи од овој вид се водат од идејата за постигнување на највисокиот идеал на демократиите, а тоа е еднакво и инклузивно општество, општество кое се грижи за сите. Затоа, основните човекови слободи се основа за правдата и мирот во светот, а нивната заштита почива, од една страна, на вистинската политичка демократија и, од друга, на заедничкото разбирање и почитување на човековите права врз кои тие слободите се засноваат.

Меѓународните организации, Европската унија како и специјализираните агенции на Обединетите нации посветуваат големо внимание во нивните политики на еднакво вклучување на лицата со попреченост и забрана на дискриминација во сите области од животот. Се разбира, не се сите права апсолутни и исклучоците мора да се почитуваат.

Како посебна област на инклузија, би сакале да го истакнеме спортот, концепт кој треба да ги обедини сите луѓе и да биде мотор на општествено обединување, создавајќи поволна клима за развој на пријателски натпревар, културно унапредување и добра основа за поставување цели и стекнување доверба во животот. Преку спортот се развиваат голем број вештини кај

[1] Европската конвенција за заштита на човековите права, 1953.

луѓе од сите возрасти, се негува тимскиот дух, се зголемува самодовербата и се подобрува способноста за решавање на одредени проблеми.

Затоа, спортот треба да се сфати како поле кое ги обединува сите луѓе со сите нивни разлики и ги воспоставува принципите на еднаквост.

Обединетите нации и Европската унија ја препознаа важноста на социјалната инклузија и еднаквите можности за лицата со физичка или ментална попреченост во спортот. На пример, *Конвенцијата на Обединетите нации за правата на лицата со попреченост*[2] наведува во член 30 - Учество во културниот живот, рекреација, слободни активности и спорт: „Државите потписнички го признаваат правото на лицата со попреченост да учествуваат на еднаква основа со другите во културниот живот и ќе ги преземат сите соодветни мерки за да обезбедат дека лицата со попреченост:

а) Имаат пристап до културолошки материјали во достапни формати;

б) Имаат пристап до телевизиски програми, филмови, театар и други културни активности, во достапни формати;

в) Имаат пристап до места за културни изведби или сервисни служби, како што се театри, музеи, кина, библиотеки и туристички бироа и, колку што е можно повеќе да имаат пристап до споменици и места од национално културолошко значење“.

Понатаму, *Службениот весник на Европската унија* наведува: „Спортот може да биде специјално дизајниран за лица со попреченост или да се прилагоди со цел да се овозможи пристап на лицата со попреченост без оглед на видот на оштетувањето, било да е тоа физичко, интелектуално или сетилно. Во одредени услови, спортот за лицата со попреченост може да се практикува заедно со оние без попреченост, што ја покажува инклузивната природа на спортот“.

Според извештајот на *Светската здравствена организација од 2011 година*[3], се проценува дека над милијарда луѓе (или околу 15% од светската популација) живеат со попреченост, вклучувајќи ги и децата. Се чини дека земјите го подигнаа нивото на отвореност и вклученост и преземаат одредени чекори и мерки за да обезбедат еднаков третман и вклучување на лицата со попреченост во спортот. Сепак, за жал, сè уште постои верување дека попреченоста има негативно влијание врз општеството, а тоа неминовно води до предрасуди и создавање негативни перцепции кај населението за одредена состојба. Затоа, многу е важно активното учество на граѓанското општество, меѓународните организации и истакнати професионалци и активисти од областа на спортот во вклучувањето на лицата со попреченост и создавањето услови за нивна рамноправна застапеност. Обезбедувањето

[2] Конвенцијата на Обединетите нации за правата на лицата со попреченост, 2008.
[3] Светски извештај за попреченост 2011 година. (World report on disability 2011.)

еднаков третман и еднакви услови мора да започне со секој од нас, мора да ги мотивира лицата со попреченост активно да учествуваат во општествените и спортските активности и да им ја врати довербата во системот и државата како нивен заштитник во остварувањето на нивните права.

Различноста не треба да се сфаќа како негативна особина, туку како дел од личноста и карактерот на секој поединец.

Овој водич за најдобри практики ги презентира и анализира најдобрите практики идентификувани во Европа и пошироко за вклучување на лицата со попреченост во спортот, кои веќе се потврдени со истражување, и предлага нови практики кои би можеле да одговорат на потребата за спречување и борба против дискриминацијата на глувите или лицата со попреченост во спортот. По идентификувањето на најдобрите практики, беше испитан степенот до кој резултатите од спроведувањето на секоја практика се систематизирани и документирани за да можат да се пренесат во контекстот или земјата за која станува збор.

Следниве подкритериуми беа поставени да ги земат предвид организациите при оценувањето на критериумот за преносливост: практиката користи инструменти (на пр. прирачник со детален опис на активностите) кои овозможуваат повторување/пренесување; описот на практиката ги вклучува сите организациски елементи, ги идентификува ограничувањата и неопходните активности преземени за надминување на правните, менаџерските, финансиските бариери или бариери поврзани со вештините; описот ги вклучува сите контекстуални елементи на целните групи (т.е. спортисти и спортски професионалци) и преземените активности за надминување на личните и еколошките бариери; развиена и спроведена е комуникациска стратегија и план за ширење на резултатите; практиката е веќе успешно пренесена/повторена.

Целите на овој Водич се многубројни и сите се поврзани со општата цел:

- ☐ Да се презентираат најдобрите практики или примери кои веќе се успешно развиени во земјите во Европа и пошироко за да се спречи дискриминација на глувите лица или лицата со попреченост во спортот.

Според тоа, специфичните цели што треба да се постигнат се:

- ☐ Промовирање на социјална инклузија и еднакви можности во спортот – грчко-римско борење, со посебен фокус на глувите лица или лицата со попреченост во спортот.

☐ Поддршка/воспоставување спортски активности во грчко-римско борење за глуви лица или лица со попреченост.

☐ Помош и поддршка за учество на спортски оператори, социјални работници, волонтери, тренери, спортски клубови, организации и сите заинтересирани за спроведување активности за интеграција на глуви лица или лица со попреченост во спортот преку активности во „Грчко-римско борење за глуви лица“.

☐ Помош и поддршка на спортските клубови во воспоставувањето и имплементацијата на внатрешните политики и процедури за поддршка на учеството на глувите во спортот и за идентификување на различните улоги што поединците (спортисти, тренери и други спортски професионалци) можат да ги играат во интеграцијата на глувите или лица со попреченост во спортот.

☐ Да им помогне и да ги поддржи креаторите на политиките во развојот на стратегии за спречување на дискриминација на глуви или лица со попреченост во спортот.

☐ Да изгради база на знаење за поврзување на активности за елиминирање на дискриминацијата на глувите или лицата со попреченост во спортот.

☐ Да воспостави добра основа и ги охрабри истражувачите, практичарите и креаторите на политиките да ја зголемат својата вклученост во активностите во оваа област.

Врз основа на вака поставените цели, се појавува централниот истражувачки проблем на овој водич за најдобри практики – да се утврди степенот на интеграција на глувите лица и лицата со попреченост во спортот, и квантитативно и квалитативно, т.е. кои најдобри практики на интеграција ги спроведуваат државите и кое е влијанието врз пошироките општествени процеси.

Преку дијахрониски преглед на документите за заштита од дискриминација и вклучување на лицата со попреченост во спортот и промените низ историјата, Водичот ја истражува поврзаноста на глувите и лицата со попреченост во спортот и во создавањето на нова разгранета инклузивна спортска сфера.

Општата хипотеза е составена од следниве компоненти:

(А) постмодерните демократии се управувани од принципите на (Б) недискриминација и (В) создавање услови за развој на модалитети за

вклучување на лицата со попреченост во сите аспекти на животот, фокусирајќи се на спортот како поле што ги обединува сите луѓе без разлика на нивната различност.

Методолошкиот пристап при подготовката на Водичот се заснова на:

1. *Теоретска анализа* заснована на консултација со компетентна современа теорија која се однесува на: прво, социјалните и општествено-политичките функции на државата во борбата против дискриминацијата на лицата со попреченост; второ, типични бариери за учество во спорт од страна на лицата со попреченост, како што е недостатокот на свест кај лицата без попреченост за тоа како правилно да ги вклучат во тимовите; недостаток на можности и програми за обука и натпреварување; премалку достапни објекти поради физички бариери; и ограничени информации и пристап до ресурси. Во истражувањето се вклучени тематски материјали од областа на меѓународното право, спортското право и физичката култура. Истражувачките материјали вклучуваат упатувања на законодавството и други правни материјали, официјални податоци, студии, анализи и истражувања за предметната област.

2. *Компаративно-нормативна анализа* на меѓународни, регионални и национални правни акти (конвенции, препораки, директиви, закони и сл.);

3. Користење на *податоци од деск истражување и презентација на пет (5) најдобри практики* од земјите вклучени во спроведувањето на Проектот во врска со спречување на дискриминација на глуви или лица со попреченост во спортот и адаптација на националниот контекст.

Од клучна важност е процесот на инклузија што се случува во спортската средина и што се случува или може да им се случи на лицата со попреченост кога ќе влезат на полето за игра.

При собирањето податоците беа земени предвид следниве критериуми:

- **Релевантност.** Овој критериум се однесува на политичкиот/стратешкиот контекст на практиката или интервенцијата.
- **Етички аспекти.** Почитување на етичките вредности и обезбедување на заштита на достоинството.
- **Ефективност и ефикасност на интервенцијата.** Овој критериум укажува на степенот до кој интервенцијата била успешна во постигнувањето на посакуваниот исход на најоптимален начин.

- **Еднаквост.** Овој критериум смета дека практиката треба да ги земе предвид потребите на населението (т.е. мажите и жените кои учествуваат во спортот или како спортисти или спортски професионалци) при распределбата на ресурсите и идентификувањето и намалувањето на нееднаквостите.
- **Одржливост.** Овој критериум ја проценува способноста на практиката да се одржи долгорочно со расположливите ресурси, приспособувајќи се на социјалните и економските барања на контекстот во кој се развива.
- **Учество и меѓусекторска соработка.** Овој критериум ја проценува способноста на практиката да поттикне соработка помеѓу различни чинители и сектори (т.е. спортисти, спортски професионалци, спортски клубови, поддршка за спортисти, животна средина, креатори на политики, владини претставници итн.).

Зошто грчко-римско борење?

1. Социјална вклученост и еднакви можности.
2. Попреченост и социјална вклученост во Европа.

Образовни методологии

Методологиите што го карактеризираат овој проект произлегуваат од интеграцијата на различни тематски области:

- Основно познавање на грчко-римско борење, глуви лица или лица со попреченост во спортот; во оваа област се посочува на дисциплини како кинезиологија, психологија, педагогија, социологија, право, медицина итн.;
- Спортски дисциплини и активности од областа на борењето за вклучување на лицата со попреченост во оваа област во која работиме;
- Комуникациски и наставни вештини за операторите кои работат за вклучување на лицата со попреченост преку грчко-римско борење.

Методологијата дефинирана и предложена во проектот се карактеризира со флексибилност и приспособливост кон најразновидните контексти.

Дополнителни активности

Целта е да се стимулира размислување и да се подобри свесноста (за себе и групата). Овие активности не се лесни. Тие треба да се прегледаат и коригираат врз основа на повратните информации од групата. Затоа, важно е секој пат да се најде најсоодветен предлог за оваа група. Овој тип на активност мора да биде интегриран во обуката, во однос на целите што сакаме да ги постигнеме.

Меѓу различните видови дополнителни активности, можеме да најдеме:

- Различни видови активности, односно сите физички активности кои се подготвителни за спортска активност;
- Дополнителни физички активности;
- Приклучување на активноста (т.е. поддршка на презентацијата, истражување на околината, заклучување, напуштање);
- Активности кои вклучуваат семејства;
- Едукативни активности за активен животен стил (уметност, свесност, здравје, благосостојба, исхрана итн.).

Прилагодено опкружување

Околината во која се одвива активноста, спортските сали и спортските терени, очигледно мора да се прилагодат на потребите и можностите на учесниците.

Партнерите ја анализираа и оценија секоја практика користејќи ги горенаведените критериуми, вклучувајќи: процес на дизајн и развој/категории на спроведени активности/законска и регулаторна усогласеност/институционална вклученост.

Партнерите ги доставија најдобрите практики со пополнување на однапред утврден образец (Анекс 1) кој ги содржи следните податоци: име на најдобрата практика и детали за контакт (веб-страница, локација, итн.), земја, краток опис/историја и национален контекст. Партнерите го доставија пополнетиот образец (со пет најдобри практики по земја) заедно со препораки за секоја најдобра практика. Покрај образецот, партнерите одговорија и на прашалникот, кој беше креиран како методолошка алатка за подобрување на квалитетот на материјалот.

Анекс 1: Образец за доставување на најдобри практики и прашалник

Име на проектот: Грчко римско борење за глуви лица
Акроним на проектот: DEAF_WRESTLE

Работен пакет 2: Водич за најдобри практики
Лидер: ПБК БЕЗБЕДНОСТ Скопје

Co-funded by the European Union

Назив на организацијата која ја доставува анализираната практика:

Образец за доставување на најдобри практики

	Име на најдобра практика и детали за контакт (веб сајт, локација и сл.)	Држава на спроведување	Времетрање (од кога, а доколку била во минатото - до кога)	Краток опис/историја	Препораки	Национален контекст
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						

Прашалник на кој треба да го одговорат организациите (исто така и показатели што може да се користат за пополнување на образецот):	
1.	Дали има организиран систем на натпревари по спортски дисциплини за глуви и/или лица со попреченост?
2.	Дали има национална организација која се грижи за развој на спортот и инклузија на глувите и/или лицата со попреченост?
3.	Дали во рамките на националните спортски федерации по спортски дисциплини (пр. борење, шах, карате, џудо, ракомет, атлетика, итн.) има комисии или тела кои работат на прашањата поврзани со инклузија на глуви лица и/или лица со попреченост?
4.	Дали националните спортски федерации во Годишните програми имаат предвидено буџет за развој на спортот за инклузија на глувите и/или лица со попреченост?
5.	Дали националните спортски федерации во Годишните календари за натпревари имаат предвидено натпревари за глувите и/или лица со попреченост?
6.	Дали во националните спортски федерации има стручни лица кои се грижат за развој на спортот со лица со попреченост?
7.	Дали националните спортски федерации имаат промотивни материјали за афирмација и промоција на соодветниот спорт кај глувите лица и/или лицата со попреченост?
8.	Дали националните спортски федерации имаат изготвено правила на натпревари за соодветниот спорт за глувите лица и/или лицата со попреченост?
9.	Дали се организираат натпревари со лицата без попреченост и глуви лица и/или лица со попреченост?
10.	Дали се организираат спортско рекреативни активности (тренинзи, обуки, кампови, итн.) за глуви лица и/или лицата со попреченост заедно лицата без попреченост?
11.	Дали на веб-страниците на националните спортски федерации или клубови има специјализирано место каде се промовира спортот за глувите лица и/или лицата со
12.	Дали државните органи/креаторите на политики од областа на спортот во своите програми имаат предвидено буџетска ставка за развој на спортот за глувите лица и/или лицата со попреченост?
13.	Дали има одредени видови на образование/дообразование на стручни лица кои ќе работат во спортот со глуви лица и/или лица со попреченост?
14.	Дали околината каде што се одвива активноста, спортската сала и спортските терени, се прилагодени на потребите и можностите на учесниците?
15.	Дали се дизајнирани програми за тренинг и обука во борење грко-римски стил за глуви лица и/или лица со попреченост?
16.	Дали се изработени материјали (книги, прирачници, брошури, итн.) за основен вовед на спортот грчко римско борење и другите олимписки спортски дисциплини во борење (борење слободен стил и борење за жени) за глуви лица и/или лица со попреченост?

2. Вклучување на глуви лица и лица со попреченост во спортот - Меѓународни документи

Човековите права се универзални, затоа правата на лицата со попреченост и правата на лицата без попреченост се исти.

Во меѓународното право постојат голем број документи/акти кои гарантираат еднаков пристап на лицата со попреченост и лицата без попреченост, односно се забранува каква било форма на дискриминација. Основно човеково право е правото на живот. Ова право содржи многу важни компоненти кои им овозможуваат на луѓето пристап до сите области од животот, кои несомнено мора да бидат еднакви.

Но, што всушност е еднаквоста? *Еднаквоста обезбедува сигурност дека секој поединец има еднакви можности да го искористи максимумот од својот живот и таленти. Исто така, верувањето дека никој не треба да има послаби животни шанси поради начинот на кој е роден, од каде потекнува, во што верува или дали има попреченост.*

Европската унија[4] промовира еднаквост на можности и пристапност за лицата со попреченост. Основен дел од нејзината стратегија вклучува работа кон Европа без пречки. Тоа значи отстранување на сите реални пречки за нееднаков третман и пристап до уживање на правата на лицата со попреченост. Еден од основните документи на ЕУ кој го регулира правото на лицата со попреченост е **Повелбата за фундаментални права на Европската унија**[5] (ПФПЕУ) која забранува дискриминација врз основа на попреченост и го признава правото на лицата со попреченост да имаат корист од мерките за обезбедување на нивната независност, социјална и професионална интеграција и учество во животот на заедницата. ПФПЕУ внесува одредени политички, социјални и економски права на граѓаните и жителите на ЕУ во правото на ЕУ. Ратификувана е на 7 декември 2000 година.

> *„Свесна за своето духовно и морално наследство, Унијата е заснована на неделивите, универзални вредности на човечкото достоинство, слобода, еднаквост и солидарност; се заснова на принципите на демократијата и владеењето на правото. Таа го става поединецот во срцето на своите активности, преку воспоставување на државјанство на Унијата и преку создавање област на слобода, безбедност и правда“.*

Членот 26 од ПФПЕУ укажува на интеграцијата на лицата со попреченост: *„Унијата го признава и го почитува правото на лицата со попреченост да имаат корист од мерките дизајнирани да обезбедат нивна независност, социјална и професионална интеграција и учество во животот на заедницата“*.

ЕУ се заснова на збир на вредности кои вклучуваат недискриминација, еднаквост и почитување на човековото достоинство и човекови права, вклучувајќи ги и правата на лицата со попреченост. **Договорот за функционирање на Европската унија (ДФЕУ)**[6] јасно пропишува дека при дефинирањето и спроведувањето на нејзините политики и активности, Унијата ќе има за цел да се бори против дискриминацијата врз основа на пол, расно или етничко потекло, религија или убедување, попреченост, возраст или сексуална ориентација. *Наслов XII - Образование, стручно*

---

[4] Европската унија е наднационална политичка и економска унија од 27 земји-членки кои се наоѓаат пред се во Европа. Унијата има вкупна површина од 4.233.255 km² и се проценува вкупно население од над 448 милиони.

[5] Повелба за фундаментални права на Европската унија, достапна на: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT.

[6] Договор за функционирање на Европската унија, достапен на: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12012E/TXT:en:PDF

оспособување, млади и спорт му дава посебен акцент на спортот. Бидејќи ЕУ не признава никаква форма на дискриминација, без разлика на која било основа, несомнено, секоја акција на ЕУ и нејзините земји-членки мора да биде насочена и кон лицата со попреченост. Заштитата на физичкиот и моралниот интегритет на спортистите и спортистките е клучна акција за секој субјект.

Во насока на унапредување на спортот и вклучување/обезбедување еднакви можности за учество на лицата со попреченост во спортот, како важем документ во рамките на ЕУ, би ги издвоиле **Заклучоците на Советот на Европската унија и претставниците на земјите-членки кои се состануваат во рамките на Советот за пристап до спорт за лицата со попреченост**[7]. Заклучокот се користи за да се идентификува конкретното прашање од интерес за ЕУ и да се наведат одредени активности што треба да се преземат или цели што треба да се постигнат со цел да се поддржат идните политики за попреченост во спортот. Меѓу сите, ја поканува земјата-членка да ги поддржи кампањите за социјална свест и едукација; поддршка на понатамошното образование и обука на наставниците по физичко образование, тренерите, другиот спортски персонал и волонтерите воопшто, со или без попреченост; преземаат активности за да се обезбеди пристап на лицата со и без попреченост до спортската инфраструктура, вклучително и присуство на спортски настани, обука или учество во спорт; промовираат инклузивен спорт и програми за физичко образование, со цел да се задоволат потребите на децата со попреченост, со цел да се понудат еднакви можности за сите деца преку стимулирање на нивното учество во физички активности поврзани со спортот и поттикнување на нивниот интерес за спорт.

Во Европската комисија (ЕК), Генералниот директорат за млади, спорт, образование и култура (DG EAC) е одговорен за развојот и спроведувањето на европската политика во областа на спортот.

Во оваа насока, активностите на Генералниот директорат се истакнати во следните три документи: **Работен план за спорт на Европската унија (2021-2024)**[8], **Бела книга за спортот**[9] и **Развој на европската димензија во спортот.** Белата книга ќе ја користи дефиницијата за „спорт“ воспоставена од Советот на Европа: „сите форми на физичка активност кои, преку случајно или организирано учество, имаат за цел изразување или подобрување на физичката подготвеност и менталната благосостојба, формирање социјални односи или стекнување резултати во конкуренција

---

[7] Заклучоци на Советот на Европската унија и претставниците на земјите-членки кои се состануваат во рамките на Советот за пристап до спорт за лицата со попреченост, 2019. Достапни на:
https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52019XG0607%2803%29.
[8] Работен план за спорт на Европската унија (2021-2024). Достапен на:
https://www.ecos-europe.com/the-eu-work-plan-for-sport-2021-2024-has-been-published/.
[9] Бела книга за спорт. Достапна на:
https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52007DC0391.

на сите нивоа". Во контекст на целта на овој Водич, попреченоста се третира подеднакво. Всушност, земјите-членки и засегнатите страни/спортските организации се охрабруваат да преземат конкретни активности со цел да обезбедат еднакви можности за лицата со попреченост во смисла на обезбедување еднаков пристап до спортот (конкретно за децата со попреченост), да се прилагоди спортската инфраструктура за потребите на лицата со попреченост и секако да се промовира спортот и да се одржува дијалог со лицата со попреченост со цел да се подигне нивото на нивна вклученост во различни спортски дисциплини и да се обезбедат вредностите на еднаквост за сите.

Унија на еднаквост, Стратегија за правата на лицата со попреченост 2021-2030[10]. Целта на оваа Стратегија е да напредува кон обезбедување дека сите лица со попреченост во Европа, без разлика на нивниот пол, расно или етничко потекло, религија или убедување, возраст или сексуална ориентација: ги уживаат своите човекови права; имаат еднакви можности, еднаков пристап за учество во општеството и економијата; се способни да одлучат каде, како и со кого живеат слободно да се движат во ЕУ без оглед на нивните потреби за поддршка; и повеќе да не доживуваат дискриминација. Спортот е исто така дел од оваа стратегија, обезбедувајќи пристапна и инклузивна уметност и култура, спорт, слободно време, рекреативни активности и туризам како суштински за целосно учество во општеството. Тие ја зголемуваат благосостојбата и им даваат можност на сите, вклучително и на лицата со попреченост, да го развиваат и искористат својот потенцијал.

Обединетите нации (ОН) е меѓународна организација чие членство е отворено за сите мирољубиви држави кои ги исполнуваат условите пропишани со Повелбата и денес брои повеќе од 200 земји-членки ширум светот. Клучна цел на ОН е одржување на меѓународниот мир и безбедност. Она што е важно да се нагласи е дека најголемиот дел од меѓународните документи/инструменти се поврзани и во улога на зајакнување на **Конвенцијата за правата на лицата со попреченост (КПЛП)**[11]. Дополнително, меѓународните документи на ЕУ се во однос на оваа Конвенција и јакнење на улогата на лицата со попреченост во земјите.

Конвенцијата е усвоена на 13 декември 2006 година во седиштето на ОН во Њујорк заедно со нејзиниот **Факултативен протокол** и беше отворен за потпишување на 30 март 2007 година. Имаше 82 потписници на Конвенцијата, 44 потписници на Факултативниот протокол и 1 ратификација на Конвенцијата. Ова е најголемиот број на потписници во историјата на Конвенцијата на ОН на денот на нејзиното отворање. Тоа е првиот

---

[10] Унија на еднаквост, Стратегија за правата на лицата со попреченост 2021-2030. Достапна на: https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1484&langId=en.

[11] Конвенцијата за правата на лицата со попреченост (КПЛП). Достапна на: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-persons-disabilities.

сеопфатен договор за човекови права на 21 век и е првата конвенција за човекови права отворена за потпишување од регионалните организации за интеграција. Конвенцијата стапи во сила на 3 мај 2008 година[12].

Член 30 - Учеството во културниот живот, рекреацијата, слободното време и спортот на Конвенцијата експлицитно наметнува позитивна обврска на земјите потписнички:

„5. Со цел да им се овозможи на лицата со попреченост да учествуваат на еднаква основа со другите во рекреативни, рекреативни и спортски активности, државите членки преземаат соодветни мерки:

а. Да се поттикне и промовира учеството, во најголема можна мера, на лицата со попреченост во главните спортски активности на сите нивоа;

б. Да се осигури дека лицата со попреченост имаат можност да организираат, развиваат и учествуваат во спортски и рекреативни активности специфични за попреченоста и, за таа цел, да се поттикне обезбедувањето, на еднаква основа со другите, на соодветни упатства, обука и ресурси;

в. Да се обезбеди дека лицата со попреченост имаат пристап до спортски, рекреативни и туристички места;

г. Да се осигури дека децата со попреченост имаат еднаков пристап со другите деца до учество во игра, рекреација и слободно време и спортски активности, вклучувајќи ги и оние активности во училишниот систем;

д. Да се осигура дека лицата со попреченост имаат пристап до услуги од оние кои се вклучени во организацијата на рекреативни, туризам, одмор и спортски активности".

Факултативниот протокол како што беше споменато погоре беше усвоен истовремено со КПЛП. Целта на Факултативниот протокол е да ја признае надлежноста на Комитетот за правата на лицата со попреченост да прима и разгледува комуникации од или во име на поединци или групи поединци кои се предмет на неговата јурисдикција кои тврдат дека се жртви на повреда од таа држава членка на одредбите од Конвенцијата.

Навистина, овој меѓународен инструмент ги обединува и нагласува правата на лицата со попреченост на едно место и создава позитивни обврски – правно обврзувачки за државите потписнички да ги почитуваат, промовираат и секако да обезбедат еднакви услови за сите лица. За прв пат лицата со попреченост се охрабруваат да учествуваат во главните спортски активности, како и во спортските активности специфични за попреченоста. Понатаму, *Светската програма за акција (СПА)*[13] нагласи дека земјите-членки

[12] Извор на текстот: веб-страницата на ОН.
[13] Глобална стратегија за подобрување на превенцијата, рехабилитацијата и изедначувањето на можностите за попреченост, која се однесува на целосно учество на лицата со попреченост во општествениот живот и националниот развој.

треба да ги охрабруваат спортските активности за лицата со попреченост преку обезбедување објекти и организации. СПА, исто така, ја нагласува потребата да се пристапи кон попреченоста од перспектива на човековите права. *Стандардните правила за изедначување на можностите за лицата со попреченост* од 1993 година нагласуваат дека државите, меѓу другото, треба да преземат мерки за да ги направат рекреативните и спортските објекти достапни и да развијат можности за учество на лицата со попреченост во спортски активности.

Цели за одржлив развој (ЦОР) или Агенда 2030[14]

Агенда 2030 е втемелена во Универзалната декларација за човекови права и меѓународните договори за човекови права и јасно покажува дека целите за одржлив развој не можат да се постигнат без почитување на човековите права. Агенда 2030 е многу важен меѓународен документ за чие исполнување се обврзаа државите, а сето тоа во насока на подобрување на условите за живот во корелација со зачувувањето на природата и природните ресурси.

Додека пет цели и седум таргети експлицитно се однесуваат на лицата со попреченост (Цел 4 за образование, Цел 8 за вработување, Цел 10 за намалување на нееднаквоста, Цел 11 за инклузивни градови и Цел 17 за податоци како средство за имплементација), сите цели се однесуваат на лицата со попреченост. Заложбата на ЦОР е никого да не остави зад себе и да го достигне нивото на вклученост на лицата со попреченост во сите акции.

Еднаквоста е за препознавање и отстранување на бариерите со кои се соочуваат луѓето кои се вклучени или сакаат да бидат вклучени во спортот. Ова е sine qua non. Лицата со попреченост имаат право на заштита од каква било форма на дискриминација и насилство, еднакви можности и пристап до правда, образование, култура, домување, рекреација, слободно време, спорт и туризам и еднаков пристап до сите здравствени услуги.

14

https://www.undp.org/sustainable-development-goals/industry-innovation-and-infrastructure?gclid=Cj0KCQjw_5unBhCMARIsACZyzS3v6r5UKvnu6v0svH_uKL4iL1mxplLW1piKPTP5M_31OxdHIBb3qlQaAmmZEALw_wcB.

3. *Најдобри практики за вклучување на глувите лица и лица со попреченост во спортот - Анализа на состојбата*

Главна задача на организациите беше да доставаат по пет најдобри практики и да одговорат на прашалникот кој беше подготвен за да го зголеми квалитетот на истражувањето. Оттука, резултатите од анализата ќе бидат презентирани поединечно по земја.

- ***Република Италија***

Istituto dei Sordi di Torino идентификуваше пет најдобри практики за Водичот за најдобри практики за спречување на дискриминација на глуви лица и/или лица со попреченост во грчко-римско борење или спортот, кои

се значајни за Италија. Секако, Istituto dei Sordi di Torino ја скенираше и состојбата во рамките на националните тела и даде квалитативен придонес во целото истражување со одговарање на прашалникот.

Според презентираните податоци, во 1924 година е основана Спортска федерација за глуви Италија (FSSI- Federazione Sportiva Sordi Italia). Главната цел на федерацијата е да промовира спортска активност помеѓу глувите спортисти и да обедини мултидисциплинарни клубови од цела Италија. Карактеристично за ова здружение е што обединува повеќе спортски дисциплини, и зимски и летни, групни и индивидуални. Единствениот услов за членство е попреченост: глувост. Таа е поврзана со Италијанскиот параолимписки комитет (CIP), Италијански национален олимписки комитет (CONI), Европска спортска организација на глуви (EDSO) и учествува на Олимпијадата за глуви, Олимпијадата за глуви спортисти. Се практикуваат вкупно 39 спортски дисциплини.

Во 1929 година основана е A.S.D. Gruppo Sportivo Sordi Torino (A.S.D. Deaf Sports Group Torino). Организацијата е редовен учесник на настани како Олимпијадата на глуви. Исто така, организирала и поддржувала различни регионални и национални првенства во различни спортски дисциплини, вклучувајќи боче, голф, куглање, шах и многу повеќе. Еден значаен аспект од нивните активности е интеграцијата на глувите и спортисти без оштетен слух на настани, со одделни рангирања за да се обезбеди фер натпревар. Овој пристап промовира инклузивност и поттикнува чувство на другарство меѓу спортистите со и без оштетен слух. Посветеноста на A.S.D. Gruppo Sportivo Sordi di Torino на спортот се протега надвор од полето за игра. Тие одиграле витална улога во негувањето таленти, давајќи им можности на спортистите да се натпреваруваат и создавање на заедница за поддршка за лицата со пречки во слухот. Како што организацијата продолжува да се развива и да се прилагодува на променливиот пејзаж за спортот и правата на лицата со попреченост, таа останува симбол на посветеност и истрајност, збогатувајќи ги животите на глувите спортисти и инспирирајќи ги идните генерации да се истакнат во спортот, без оглед на нивниот статус по однос на слухот.

Како трета најдобра практика е идентификуван „Микрокосмос“, чија главна цел од 2016 година е создавање поимници за лицата со попреченост.

"New Kodokan - Давиде Стабиле - Сан Пиетро ал Танагро, Италија. Давиде Стабиле е глув борач кој учествувал на Олимписките игри за глуви во 2017 година и моментално се натпреварува на национални и меѓународни првенства. Тој тренира во салата New Kodokan во Сан Пиетро ал Танагро, Италија, со неговиот учител Пјетро Амендола, кој научил италијански знаковен јазик за да комуницира со Давиде додека тој е на рингот.

Друг глув спортист идентификуван како позитивна практика е Салваторе Импрота, глув борач кој се натпреварувал на Олимписките игри

за глуви во 2017 и 2022 година. Тој моментално се натпреварува на национални и меѓународни првенства и е држи часови по борење во неговата сала во Казерта, Италија.

- ***Република Грција***

Helping Hand и *Enosi Ellinon Proponiton Palis* идентификуваа шест најдобри практики за Водичот за најдобри практики за спречување на дискриминација на глуви лица и/или лица со попреченост во грчко-римско борење или спортот, имплементирани во Грција. Дополнително, тие дадоа информации во прашалникот со цел да се создаде подобра слика за политиката на државата за вклучување на глувите лица и/или лицата со попреченост во спортот.

Според истражувањето, првата најдобра практика е идентификувана во 1938 година со формирањето на Националната фондација за глуви. Мисијата на Националната фондација за глуви е да обезбеди модерни и ефективни услуги дизајнирани да ги задоволат потребите на глувите и наглувите лица од сите возрасти, да се залагаат за нивните права за еднаков пристап до комуникација и учество во општеството и да спроведуваат истражување за глувоста, потребите и демографијата на населението со оштетен слух.

Во 1951 година на територијата на цела Грција започнало формирањето на првите специјални училишта за глуви и наглуви лица. Посебните основни училишта и градинките низ државата укажуваат на тоа дека специјалното образование за глуви лица во Грција е воведено со задоцнување во споредба со другите европски земји. Осум години подоцна, во 1959 година, во Грција се основани девет спортски здруженија за глуви и наглуви, чија целна група се исклучиво глуви. Спортските клубови се обиделе да воспостават добро организиран систем на спортски активности.

Во 1988 година започнала со своја активност Грчката спортска федерација на глуви - средно спортска федерација за глуви и инвалиди. Оваа фереација е официјално признаена од државата со министерска одлука бр. Ц/18446/27.7.1999 година на Министерството за култура и е регулирана со принципите на Законот 2725/1999 (Владин весник А'121/17.6.1999) и дополнителните закони 2947/2001 (Владин 228), Закон 3057/2002 (Владин весник Α΄239).

Првиот спортски фестивал за глуви и наглуви лица е организиран во 2017 година и истиот станува традиција и се организира секоја година. Првиот фестивал бил организиран од Грчката спортска федерација на глуви со поддршка на регионот Атика во објектите на ОАКА.

Во 2020 година е донесен „Закон бр. 4726“ со наслов „Реформа на институционалната рамка на избори на спортски тела, истакнати спортисти

придружници за спортисти со попреченост, формирање на Национална платформа за спортски интегритет, Грчки олимписки комитет (ГОК), Грчки параолимписки комитет (ГПК) и други одредби“. Овој закон е многу важен во оваа смисла, бидејќи корисници се лицата со попреченост.

Од презентираните податоци може да се заклучи дека Република Грција спроведува политика на инклузија на лицата со попреченост од формирањето на првата Национална фондација за глуви во 1938 година и направила многу важен чекор со донесувањето на Законот бр. 4726 во 2020 година. Засегнатите страни покажуваат одредено ниво на свест за важноста од вклучување на овие луѓе во спортот. Сепак, одредени слабости се идентификувани од страна на националните федерации и спортски професионалци, кои несомнено треба да се надминат:

- не се застапени експерти (спортски експерти кои работат со лица со попреченост) во националните спортски федерации кои ќе преземаат мерки за развој на спортот со глуви и/или лица со попреченост;
    - затоа, се препорачува да се идентификуваат и да се вклучат експерти за лица со попреченост во националните спортски федерации и/или доколку ги нема да се обучат соодветни кадри;
- националните спортски федерации немаат развиено правила за натпреварување за соодветниот спорт за глуви и/или лица со попреченост;
    - затоа, се препорачува сите национални спортски федерации да развијат правила за натпреварување за соодветниот спорт за глуви лица и/или лица со попреченост; дополнително, известувањето за кое било првенство треба да ги специфицира правилата и условите за негово учество;
- не е воспоставена практика на организирање натпревари со лица без попреченост и глуви лица и/или лица со попреченост;
    - затоа, се препорачува - со цел да се обезбеди интеграција и да се зајакнат социјалните вештини на лицата со попреченост секогаш кога е можно - да се организираат натпревари помеѓу лица без попреченост и глуви лица и/или лица со попреченост;
- државните органи/креаторите на политики во областа на спортот во своите програми немаат предвидено буџетска ставка за развој на спортот за глуви и/или лица со попреченост;
    - затоа, на државните органи им се препорачува да вклучат во своите програми посебна буџетска ставка за развој на спортот и интеграција на глувите и/или лицата со попреченост;

- нема програми за обука во грчко-римско борење за глуви и/или лица со попреченост;
    - затоа, се препорачува националната боречка федерација да развие специјални програми за образование и обука за глуви и/или лица со попреченост;
- не се дизајнирани/развиени материјали (книги, прирачници, брошури...) за основен вовед во спортот на грчко-римско борење и други олимписки спортови во борење (женско борење во слободен стил) за глуви и/или лица со попреченост, туку само за лица без попреченост;
    - националната боречка федерација (и/или националните власти одговорни за развој и промоција на спортот) е потребно да изработи материјали за грчко-римско борење и други олимписки спортски дисциплини во борење (женско борење во слободен стил) за глуви и/или лица со попреченост;

Сепак, забележани се и следниве позитивни аспекти:

- ✔ постои организиран систем на натпревари во спортски дисциплини за глуви и/или лица со попреченост, вклучително и грчко-римско борење;
- ✔ постои национална организација посветена на развојот на спортот и интеграција на глувите лица и/или лицата со попреченост - Грчката спортска федерација на глуви и уште 9 спортски клубови за глуви;
- ✔ постојат комисии или тела во рамките на националните спортски федерации (на пр. борење, шах, карате, џудо, ракомет, атлетика...) кои работат со прашања поврзани со инклузија на лицата со попреченост;
- ✔ националните спортски федерации имаат предвидено средства во своите годишни програми за развој на спортот за интеграција на глувите лица и/или лицата со попреченост;
- ✔ националните спортски федерации имаа предвидено натпревари за глуви и/или лица со попреченост во нивните годишни календари на натпревари;
- ✔ веб-страниците на националните спортски федерации се пријателски настроени кон лицата со попреченост;
- ✔ се организираат спортско-рекреативни активности (тренинг, кампови и сл.) за лицата со попреченост и/или глуви заедно со лицата без попреченост;

- ✔ од случај до случај има посебно место на веб-страниците на националните спортски федерации или клубови кои промовираат спорт за глувите лица и/или лица со попреченост;
- ✔ постојат одредени видови на образование/обука на стручни лица кои ќе работат развој на спортот со глуви и/или лица со попреченост; има дури и специјални училишта за глуви;
- ✔ според важечките закони, спортските сали и спортските терени се приспособени на потребите и можностите на учесниците;

Од анализата на најдобрите практики и одговорите на прашалникот, може да се заклучи дека националните спортски федерации на Република Грција е потребно да развијат правила за натпреварување за соодветните спортови за глуви и/или лица со попреченост, да се зголеми нивото на интеграција на глувите и/или лицата со попреченост и лицата без попреченост во спортските дисциплини и, се разбира, да се создаде добра основа со воведување посебни програми и дизајнирање/изработка на едукативни материјали за секој спорт.

- ***Република Северна Македонија***

Република Северна Македонија има еден корисник во проектот – Полициски боречки клуб БЕЗБЕДНОСТ Скопје (ПБК БЕЗБЕДНОСТ Скопје). ПБК БЕЗБЕДНОСТ Скопје идентификуваше осум најдобри практики за Водичот за најдобри практики за спречување на дискриминација на глуви лица и/или лица со попреченост во грчко-римско борење или спортот. Дополнително, во предвидениот рок клубот обезбеди информации во прашалникот со цел да се создаде подобра квалитативна слика за политиката на државата за вклучување на глувите лица и/или лицата со попреченост во спортот.

Во декември 1947 година е основан Националниот сојуз на глуви и наглуви на Република Северна Македонија. Посебна помош во основањето на организацијата дало Министерството за социјални грижи на Република Македонија. Министерството помогнало во основањето и на други хуманитарни организации. Во својот 65-годишен развој Сојузот на глуви и наглуви поминал низ неколку фази. Во периодот 1999-2013 година биле преземени значајни активности за подобрување на положбата на глувите лица во однос на подобрување на регулативата, образованието, социјалната заштита, вработувањето, културата, спортот и рекреацијата, меѓународната соработка, соработката со домашни невладини хуманитарни организации, државни органи и институции. Во овој период со своите активности и акции се овозможило да се согледаат потребите и проблемите со кои се соочуваат глувите и наглувите лица, да се подигне

свеста кај граѓаните, но и кај државните органи. Во рамките на Сојузот има 17 здруженија од различни градови.

Во 1964 година е основана Националната федерација за спорт и рекреација на инвалиди на Северна Македонија – Параолимписко комитет на Северна Македонија (НФСРИСМ – ПКСМ). Националната федерација за спорт и рекреација на инвалиди на Северна Македонија – Параолимписко комитет на Северна Македонија е спортска, волонтерска, општествено-хуманитарна организација, основана во 1965 година, чија основна цел е да ги развива, создава, обединува и претставува спортско-рекреативните активности на сите инвалиди на територијата на Република Северна Македонија, без оглед на видот, степенот и карактерот на попреченоста, како и причините за настанување на попреченоста. Македонскиот параолимписки комитет својата дејност ја врши согласно своите норми, предлози и критериуми како и нормите, предлозите и критериумите на Меѓународниот параолимписки комитет, чија членка е од 1994 година кога е примена за редовен член на Генералното собрание во Токио со акламација.

Многу важна е Националната спортска федерација за глуви на Северна Македонија, која постигна многу големи резултати. Главна цел на федерацијата за глуви е развој на спортот за глуви лица во Република Северна Македонија. Таа е членка на Европската спортска организација за глуви. Еден од најпопуларни спортисти е пливачот Андреј Стојаноски кој го освои сребрениот медал на Светскиот куп во пливање за спортисти со оштетен слух.

Во Република Северна Македонија има неколку параолимпијци кои постигнале извонредни резултати. На пример, Оливера Наковска Бикова во стрелаштво; Бранимир Јовановски, стрелаштво; Ванчо Каранфилов, стрелаштво; Вангел Жабев, пливање - два бронзени медали од Параолимписките игри во Арнем – 1980 година; Андреј Стојаноски, пливање (спортисти со оштетен слух).

Оливера Наковска Бикова има освоено златен медал со светски параолимписки рекорд во Лондон во 2012 година, златен медал од Еропското првенство во Данска - 2001 година, Европска рекордерка, три сребрени медали од Европското првенство во Вроцлав 2005 и Сул - 2007 година, сребрен медал од Светското првенство во Сарганс – 2006 година, шесто место на Параолимписките игри во Атина – 2004 година, учесничка на две светски првенства и освоени екипно еден сребрен и еден бронзен медал, учесничка на четири европски првенства: два златни и три сребрени медали – поединечно, два сребрени и четири бронзени медали – екипно. Има освоено над 10 медали од европски купови и други меѓународни првенства, повеќекратен државен шампион на Македонија, апсолутен рекордер на Република Македонија во дисциплината воздушен пиштол, најдобар спортист на Македонија, најдобар параолимпиец, највисоко признание добиено од претседателот на државата „8-ми Септември“,

освоени над 20 медали на европски и други меѓународни првенства и купови и го држи параолимпискиот светски рекорд во гаѓање со воздушен пиштол. Оливера Наковска Бикова покажа дека за интегритетот на човекот не е важен само физичкиот интегритет, туку и интегритетот на карактерот.

Бранимир Јовановски има освоено златен медал во дисциплината воздушен пиштол, со нов светски и параолимписки рекорд, на Параолимписките игри во Барселона во 1992 година; освои повеќе од 50 медали од меѓународни првенства; 50 медали од светски и европски првенства и купови; повеќекратен македонски државен шампион во гаѓање со воздушен пиштол; е прогласен за најдобар спортист на Република Македонија; пет пати бил најдобар спортист на град Куманово; одликуван е од претседателот на државата со орден „8-ми септември"; од 1996 година се занимава и со тренерска дејност, каде што има забележителни резултати. Како тренер, тој несебично ги споделува своите искуства со другите. Како граѓански активист, преку „Мобилност Македонија", Бранимир со години се бори за солидарно општество со еднакви можности за сите, во кое лицата со попреченост ќе можат да го живеат животот како еднакви. Бранимир Јовановски успеа да инспирира многу граѓани да ги надминат пречките.

Ванчо Каранфилов има освоено сребрен медал од Параолимписките игри во Атина – 2004 година; Изедначен европски рекорд; петто место на Параолимписките игри во Сиднеј – 2000 година; учесник на три светски првенства: еден сребрен медал и еден бронзен медал – поединечно и еден сребрен и еден бронзен медал – екипно; Европски шампион од Данска – 2001 година; учесник на пет европски првенства: еден златен медал – поединечно, два сребрени и пет бронзени медали – екипно; над 25 медали од европски купови и други меѓународни првенства; 9-кратен државен шампион на Македонија; Спортист на годината на Република Македонија за 2004 година во организација на Сојузот на спортови на РМ, ФФК, МРТ и други печатени и електронски медиуми; повеќекратен спортист на Македонија во организација на ФСРИМ; двократен добитник на наградата „13 Ноември" на Град Скопје; Великан на Македонскиот олимписки комитет.

Андреј Стојаноски освои сребрен медал во пливање на Светското првенство во Тексас; има соборено неколку државни рекорди; има добиено пет спортски Оскари и над 300 награди и медали; носител на стипендија од Агенцијата за млади и спорт од светска категорија. две четврти места на Европското првенство за глуви одржано во Лублин во 2018 година; петто место на 200 метри поединечно мешано на Светското првенство за глувонеми, Сао Паоло, Бразил, 2019 година; добитник на наградата „13-ти Ноември" што ја доделува градот Скопје за извонредни спортски резултати во пливање во категоријата лица со посебни потреби.

Според одговорите на прашалникот, беа идентификувани следните слабости:

- не постојат комисии или тела во рамките на националните спортски федерации за спорт (на пр. борење, шах, карате, џудо, ракомет, атлетика итн.) кои работат со прашања поврзани со интеграција на лицата со попреченост;
    - затоа, се препорачува да се детектираат и согледаат добрите практики од другите земји и да се формираат тела во рамките на националните спортски федерации кои ќе работат на интеграција на лицата со попреченост;
- националните спортски федерации немаат предвидено средства во нивните годишни програми за развој на спортот за вклучување на глуви и/или лица со попреченост;
    - затоа, се препорачува сите национални спортски федерации да вклучат во своите годишни програми конкретни ставки во буџетот за развој на спортот за интеграција на глуви лица и/или лица со попреченост;
- националните спортски федерации немаат промотивни материјали за афирмирање и промовирање на соодветни спортови меѓу глувите и/или лицата со попреченост;
    - затоа, на сите здруженија (без разлика дали се регистрирани само за глуви или лица со попреченост) се препорачува да изработат промотивни материјали за промовирање на конкретниот спорт во кој се вклучени глувите или лицата со попреченост;
- националните спортски федерации немаат развиено правила за натпреварување за соодветниот спорт за глуви и/или лица со попреченост;
    - затоа, се препорачува сите национални спортски федерации да развијат правила за натпреварување за соодветниот спорт за глуви и/или лица со попреченост;
- нема посебен дел на веб-страниците на националните спортски федерации или клубови за глуви и/или лица со попреченост;
    - затоа, се препорачува да се креира посебно место на веб-страниците на националните спортски федерации и клубови каде што ќе има информации за активности за глуви лица и/или лица со попреченост;
- нема програми за специфични видови на образование/обука на професионалци кои ќе работат на развој на спортот со глуви и/или лица со попреченост;
    - затоа, се препорачува националните власти во областа на образованието и спортот да развијат програми за

образование/обука на лица кои сакаат да работат во спортот со лица со попреченост;

- нема програми за обука во грчко-римско борење за глуви и/или лица со попреченост;
  - затоа се препорачува националната боречка федерација да развие специјални програми за образование и обука за глуви и/или лица со попреченост;
- не се дизајнирани/развиени материјали (книги, прирачници, брошури...) за основен вовед во спортот на грчко-римско борење и други олимписки спортови во борење (женско борење во слободен стил) за глуви и/или лица со попреченост, туку само за лица без попреченост;
  - националната боречка федерација (и/или националните власти одговорни за развој и промоција на спортот) да дизајнираат материјали за грчко-римско борење и други олимписки спортски дисциплини во борење (женско борење во слободен стил) за глуви и/или лица со попреченост;

Република Северна Македонија забележува и низа позитивни аспекти во однос на интеграцијата на лицата со попреченост во спортот, па оттука беше нотирано:

- ✔ постои организиран систем на спортски натпревари;
- ✔ постои национална организација посветена на развој на спортот и интеграција на глуви лица и/или лица со попреченост - Национална федерација за глуви на Северна Македонија;
- ✔ глуви и наглуви спортисти учествуваат на натпреварите на Националната пливачка федерација и Македонската спортска стрелачка федерација;
- ✔ има стручни тренери во сите спортови кои работат со глуви лица, на пр. тренер за пливање работи со пливачи, тренер за стрелаштво работи со стрелци итн.;
- ✔ се организираат натпревари со лица без попреченост и глуви и/или лица со попреченост; поточно, спортистите кои се глуви и наглуви се натпреваруваат заедно со лица без попреченост, на исто ниво без отстапки;
- ✔ се организираат спортско-рекреативни активности (тренинг, кампови и сл.) за лицата со попреченост и/или глуви заедно со лицата без попреченост;
- ✔ во годишната програма на Агенцијата за млади и спорт е предвидена ставка од буџетот за развој на лицата со попреченост, на која

аплицираат федерациите и со тоа се финансираат за реализирање на нивните спортски активности, исто така има обезбедени средства и од Министерството за труд и социјална политика;

- ✔ средината во која се одвива спортската активност, во однос на глувите спортисти, спортските сали и спортските терени се приспособени на потребите и можностите на учесниците;

Од анализата на најдобрите практики и одговорите на прашалникот, може да се заклучи дека креаторите на политики и засегнати страни преземаат активности со цел да се подигне нивото на вклученост на глувите и лицата со попреченост во спортот. Како и да е, потребно е да се преземат мерки насочени кон подигање на свеста за ова прашање преку воведување посебни едукативни материјали, изработка на промотивни материјали за афирмирање и промовирање на соодветните спортови кај глувите и/или лицата со попреченост, формирање комисии или тела кои ќе работат на прашањата поврзани со вклучување на лицата со попреченост и секако обезбедување на посебна буџетска ставка во годишните буџети на националните спортски федерации за развој на спортот за интеграција на глуви и/или лица со попреченост.

- ***Република Србија***

Бидејќи во проектот се вклучени две организации од Република Србија, и тоа: *Боречкиот клуб Раднички и Училиште со дом за ученици со оштетен слух и говор „11 Мај“ Јагодина*, заедно идентификуваа пет најдобри практики за Водичот за најдобри практики за спречување на дискриминација на глуви лица или лица со попреченост во грчко-римско борење или спортот. Државата која ги спроведува најдобрите практики е Република Србија, бидејќи главната идеја е да се даде преглед на тоа како засегнатите страни успеваат да ги вклучат глувите лица или лицата со попреченост во спортот, земја по земја. Исто така, одговорија на прашалникот во дадениот рок со цел да се подобри квалитетот на истражувањето и да се презентираат подлабински информации.

Според спроведените истражувања на Боречкиот клуб Раднички и Училиште со дом за ученици со оштетен слух и говор „11 Мај“ Јагодина, може да се констатира дека Училиште со дом за ученици со оштетен слух и говор „11 Мај“ Јагодина постојано организира рекреативни активности, а тоа го прави од 1928 година. Во студентскиот дом се создадени услови кои им овозможуваат на поединците да се развиваат во спортот според своите можности преку работата на секцијата, а на повеќе студенти им се овозможува слободното време да го користат на квалитативно подобар начин. Според интересите на учениците во училиштето и во домот долги

години успешно работи и спортската секција: секција за фудбал, кошарка - кошарка 3x3, атлетика, пинг-понг и шах.

Позитивен пример за вклученоста на глувите во спортот е боречката претстава во белградската школа за лица со оштетен слух. Презентацијата ја направиле сегашните репрезентативци на Србија во борење со што завршила многу успешно, со голема еуфорија. Децата (момчињата и девојчињата) биле пресреќни и видно возбудени. На крајот од презентацијата, на учениците им било дозволено да испробаат неколку вежби заедно со борачите, што било многу позитивно прифатено од децата. Изненадувачки, интересот бил многу голем не само кај момчињата, туку и кај девојките. Тие се покажале како повешти и поборбени од момчињата.

Во долгата традиција на Боречкиот клуб Раднички, пример за добра практика е тоа што во златната ера на клубот за член бил примен глув спортист - Јова Радаков. Круна на неговата кариера е златниот медал на официјалното државно првенство.

Во 2012 година е основан стрелачки клуб на лица со попреченост „Hawkeye“. Основачи и први членови се лицата со попреченост, а клубот е формиран како клуб за лица со попреченост. Крагуевац по кратко време се заинтересирал за стрелаштво, а клубот прифатил и лица без инвалидитет. Иако е спорт погоден за лица со посебни потреби клубот брои педесетина членови, од кои четириесетина учествуваат на натпревари. Ова не е само позитивен пример за формирање клуб за лица со попреченост, туку и за интеграција на лицата со и без попреченост.

Во 2015 година шахот во Училиштето со дом за ученици со оштетен слух и говор „11. Мај“ Јагодина беше посочен како пример за добра практика. Интересот за оваа игра започнал сосема случајно, кога учениците од петто одделение од учебната 2015/2016 година од љубопитност самостојно отвориле шаховска табла за време на училишниот распуст. Учениците целото слободно време го поминувале играјќи шах меѓу себе и со своите професори. Во наредната учебна 2016/2017 година се вовел изборен предмет пробно - шах. Различни стратегии за отворање, напад и одбрана се изучуваат на часовите. Од следната учебна година училишниот тим учествувал на државни и меѓународни турнири и освоил неколку медали.

Од презентираните податоци од истражувањето може да се заклучи дека Република Србија треба да преземе активности за унапредување на политиката на интеграција на лицата со попреченост и лицата без попреченост, особено во спортот. Ова значи прво подигање на свеста за потребата на лицата со попреченост да им се обезбедат исти услови како и лицата без попреченост, а потоа создавање механизми за нивна целосна интеграција. Според одговорите на прашалникот, беа идентификувани следните слабости:

- не постои организиран систем на натпревари во спортски дисциплини за глуви и/или лица со попреченост;
    - затоа, се препорачува создавање на организиран систем за натпревари за глуви и/или лица со попреченост во сите спортски дисциплини;
- не постои национална организација која работи за развој на спортот и вклучување на глуви и/или лица со попреченост;
    - затоа, се препорачува активистите и властите да го промовираат процесот на создавање национална организација која ќе се грижи за развојот на спортот и вклучувањето на глувите и/или лицата со попреченост;
- националните спортски федерации немаат предвидено средства во нивните годишни програми за развој на спортот за вклучување на глуви и/или лица со попреченост;
    - затоа, се препорачува сите национални спортски федерации да вклучат во своите годишни програми конкретни буџетски ставки за развој на спортот за интеграција на глуви и/или лица со попреченост;
- националните спортски федерации немаат предвидено натпревари за глуви и/или лица со попреченост во нивните годишни календари за натпревари;
    - затоа, се препорачува на националните спортски федерации да предвидат и организираат натпревари за лицата со попреченост во нивните годишни натпреварувачки календари, но дополнително, со цел да се обезбеди интеграција и зајакнување на социјалните вештини на лицата со попреченост, да се обезбеди и да се организираат, секогаш кога е можно, натпревари на лица без попреченост и глуви лица и/или лица со попреченост;
- нема експерти (спортски експерти кои работат со лица со попреченост) во националните спортски федерации кои преземаат мерки за развој на спортот со глуви и/или лица со попреченост;
    - затоа, се препорачува да се идентификуваат и да се вклучат експерти за лица со попреченост во националните спортски федерации и/или доколку ги нема да се обучат соодветни кадри;
- националните спортски федерации немаат промотивни материјали за афирмирање и промовирање на соодветни спортови меѓу глувите и/или лицата со попреченост;
    - затоа, на сите здруженија (без разлика дали се регистрирани само за глуви или лица со попреченост) се препорачува да изработат

промотивни материјали за промовирање на конкретниот спорт во кој се вклучени глувите или лицата со попреченост;

- националните спортски федерации немаат развиено правила за натпреварување во соодветниот спорт за глуви и/или лица со попреченост;
  - затоа, на сите национални спортски федерации им се препорачува да развијат правила за натпреварување во соодветниот спорт за глуви лица и/или лица со попреченост;
- нема посебен дел на веб-страниците на националните спортски федерации или клубови за глуви и/или лица со попреченост;
  - затоа, се препорачува да се креира посебено место на веб-страниците на националните спортски федерации и клубови каде што ќе има информации за активности за глуви лица и/или лица со попреченост;
- државните органи/креаторите на политиките од областа на спортот немаат вклучено во своите програми ниту една буџетска ставка за развој на спортот за глуви и/или лица со попреченост;
  - затоа, на националните власти им се препорачува да одвојат средства во буџетот на националниот спортски орган за да им овозможат на клубовите и здруженијата да спроведуваат активности специјално наменети за глуви и/или лица со попреченост;
- нема програми за специфични видови на образование/обука на професионалци кои ќе работат спорт со глуви и/или лица со попреченост;
  - затоа, се препорачува националните власти во областа на образованието и спортот да развијат програми за образование/обука на лица кои сакаат да работат во спортот со лица со попреченост;
- спортските сали и спортските терени не се приспособени на потребите и можностите на учесниците (лицата со попреченост);
  - затоа, се препорачува да се создадат физички услови за пристапност и вршење на активности за лицата со попреченост;
- нема програми за обука во грчко-римско борење за глуви и/или лица со попреченост;
  - затоа, се препорачува националната боречка федерација да развие специјални програми за образование и обука за глуви и/или лица со попреченост;

- не се развиени материјали (книги, прирачници, брошури...) за основен вовед во спортот во грчко-римско борење и други олимписки спортови во борење (женско борење во слободен стил) за глуви и/или лица со попреченост, туку само за лица без попреченост;
    - затоа, се препорачува националната боречка федерација (и/или националните власти одговорни за развој и промоција на спортот) да изработат материјали за грчко-римско борење и други олимписки спортски дисциплини во борење (женско борење во слободен стил) за глуви и/или лица со попреченост;

Забележани се и следните позитивните аспекти:

✔ постојат комисии или тела во рамките на националните спортски федерации за спорт (на пр. борење, шах, карате, џудо, ракомет, атлетика итн.) кои работат со прашања поврзани со интеграција на лицата со попреченост;

✔ се организираат натпревари на лица без попреченост и глуви и/или лица со попреченост, и тоа натпревари во стрелаштво;

✔ во некои спортови се организираат рекреативни спортски активности (тренинг, кампови и сл.) за глуви лица и/или лица со попреченост заедно со лица без попреченост;

Од анализата на најдобрите практики и одговорите на прашалникот може да се заклучи дека националните спортски федерации на Република Србија е потребно да преземат мерки насочени кон подигање на свеста за прашањето - вклучување на глуви лица и/или лица со попреченост во сите спортски федерации - преку воведување посебни програми, организирање на заеднички натпревари во сите спортски дисциплини за лица без попреченост и лица со попреченост и зголемена промоција и дизајн/изработка на едукативни материјали за секој поединечен спорт. Многу важно прашање е немањето на физички услови за пристапност и вршење на спортски активности на лицата со попреченост, а државата и сите чинители мора да преземат активности за создавање на услови за овие лица. Буџетирањето за спортските активности на лицата со попреченост е потребно да стане практика во сите спортски федерации.

- ***Република Бугарија***

Единствената организација од Република Бугарија која учествува како корисник во овој проект - Спортскиот клуб Ангел Војвода - Хасково идентификуваше пет најдобри практики за Водичот за најдобри практики за спречување на дискриминација на глуви лица или лица со попреченост во грчко-римско борење или спортот во дадениот рок. Држава имплементатор на претставените добрите практики е Република Бугарија, бидејќи главната идеја е да се даде преглед на секоја држава за тоа како засегнатите страни успеваат да ги интегрираат глувите лица или лицата со попреченост во

спортот. Исто така, тие одговорија на прашалникот во дадениот рок со цел да се зголеми квалитетот на истражувањето и да се презентираат подетални информации.

Според спроведеното истражување може да се констатира дека првата презентирана позитивна практика е од 2004 година, каде што се развиени методи на тренирање за изострување на сетилата на спортистите (поточно методот на пресликување). Кога се работи со глуви спортисти, методот на пресликување им овозможува на спортистите да ја видат вежбата и директно да ја копираат активноста, без потреба од детални објаснувања.

Во 2004 година, се идентификувани две други позитивни практики: користење вербални и гестакулациони методи на тренирање, што значи обезбедување дека тренерите се соодветно квалификувани, а со тоа се зголемува личната мотивација на спортистите. Ова значи дека тренерите кои работат со спортисти со попреченост треба да бидат соодветно квалификувани. На пример, Националната спортска академија „Васил Левски“ во Бугарија нуди програма „Прилагодена физичка активност и спорт“, која може да ги подготви професионалците за сите предизвици поврзани со секојдневните спортски активности со овие спортисти.

Во 2022 година е започнато создавање на услови и финансиска поддршка за подготовка на спортистите со попреченост за учество на меѓународни натпревари. Имплементацијата на медиумската политика за придобивките од физичката активност и спортувањето на лицата со попреченост од 2022 година исто така е препознаена како позитивна практика. Информативниот дефицит на жителите на малите градови за можностите за различни спортски програми за интеграција на лицата со посебни потреби е сè уште многу висок. Овие програми треба повеќе да се промовираат за да се зголеми јавната свест за придобивките од учеството во спортот.

Од одговорите на прашалникот, може да се заклучи дека Бугарија има воспоставено многу добар систем во областа на спортот за целосна интеграција на лицата со попреченост, поточно:

- ✔ постои организиран систем на спортски натпревари – Бугарско првенство на глуви и ги опфаќа следните спортови: борење, џудо, бадминтон, одбојка, фудбал, пинг-понг и тенис;
- ✔ постои национална организација, Бугарската спортска федерација на глуви, која работи на развој на спортот и вклучување на глувите лица во Бугарија; спортистите со други попречености имаат свои федерации, на пр. Спорт за лица со посебни потреби;
- ✔ постојат комисии и комитети за спорт во рамките на националните спортски федерации кои се занимаваат со прашања за инклузија на лицата со попреченост; на пример, Спорт за лица со попреченост се занимава со вклучување на лицата со попреченост во различни

спортови, Министерството за млади и спорт е исто така вклучено во вклучувањето на лицата со попреченост во различни спортови;

- ✔ Министерството за млади и спорт секоја година објавува нови програми во кои обезбедува средства (за развој на спортот за вклучување на глуви и/или лица со попреченост) за различни федерации;
- ✔ Бугарската спортска федерација за глуви има свој годишен календар на натпревари за глуви и/или лица со попреченост за различни спортови;
- ✔ има експерти во националните спортски федерации кои работат на развој на спортот за глуви и/или лица со попреченост, т.е. има главни тренери кои се обучени и квалификувани за работа со лица со различна попреченост;
- ✔ националните спортски федерации создаваат промотивни материјали за афирмирање и промоција на соодветните спортови кај глувите и/или лицата со попреченост; на пр. Бугарската спортска федерација за глуви работи многу активно со сите јавни центри и училишта каде што се присутни лицата со попреченост;
- ✔ постојат посебни правила за натпреварување во различни спортови за глуви и/или лица со попреченост;
- ✔ во борење се организираат мешани натпревари за лица со и без попреченост;
- ✔ се организираат спортски и рекреативни активности (тренинг, кампови и сл.) за лица со и без попреченост, организирани од Бугарската боречка федерација;
- ✔ доколку спортскиот клуб или федерацијата вклучува лица со попреченост, на веб-страниците има посебен дел за лицата со попреченост;
- ✔ секоја општина во Бугарија троши околу 10% од спортскиот буџет за развој на спортот за лица со попреченост;
- ✔ постојат одредени видови на обуки за професионалци кои ќе работат во спортот со глуви и/или лица со попреченост; на пример, во Националната спортска академија Васил Левски има курс за адаптирана физичка активност што ги подготвува професионалците да работат со лица со попреченост;
- ✔ спортските сали во кои лицата со попреченост можат да практикуваат различни спортови се целосно прилагодени на нивните потреби;

- ✔ постојат програми за обука во грчко-римско борење дизајнирани специјално за лица со попреченост на аматерско и професионално ниво;
- ✔ објавени се неколку книги и прирачници за основен вовед во спортот грчко-римско борење и други олимписки боречки дисциплини (женско борење во слободен стил) за глуви и/или лица со попреченост, на пр. „Основи на борење во грчко-римски стил за глуви лица“;

Врз основа на анализата на најдобрите практики и одговорите на прашалникот, може да се заклучи дека националните спортски федерации на Република Бугарија, а особено државата, преземаат мерки за подигање на свеста за прашањето за инклузија на глуви лица и/ или лицата со попреченост во сите спортски федерации, преку воведување посебни програми, обезбедување соодветни физички услови за тренирање, организирање заеднички натпревари за лица без попреченост и лица со попреченост, зголемена промоција и дизајн на едукативни материјали за секој спорт. Во оваа смисла, националните федерации е потребно да продолжат со најдобрите практики и да ја подобрат промоцијата на спортот за лицата со попреченост во сите спортски дисциплини.

- ***Република Кипар***

Zewelepe Consultants Ltd идентификуваше единаесет најдобри практики за Водичот за најдобри практики за спречување на дискриминација на глуви лица и/или лица со попреченост во грчко-римско борење или спортот, при што пет најдобри практики се имплементирани во Кипар. Останатите најдобри практики идентификувани се имплементирани од рамките на Европската унија, Белгија, Холандија, Франција и Германија, Азија и на меѓународно ниво. Иако барањето беше да се идентификуваат пет најдобри практики по земја и да се одговори на прашалникот со цел да се зголеми квалитетот на истражувањето, Zewelepe Consultants презентираше шест дополнителни најдобри практики во меѓународен контекст.

Според истражувањето спроведено од Zewelepe Consultants може да се констатира дека глувите лица се интегрирани во спортот многу порано во меѓународен контекст, и тоа во 1924 година со формирањето на Меѓународниот комитет за спортови за глуви, и тие биле признати како рамноправни претставници на заедница како луѓето без попреченост.

Во Република Кипар, првата позитивна пракса за инклузија на глувите лица е идентификувана во 1985 со формирањето на Кипарско спортско здружение за глуви. Оваа федерација постои и функционира и денес и е меѓународно признаена од Меѓународниот олимписки комитет. Интересно е што глуви лица од Кипар биле дел од Олимписките игри во текот на 1997, 2001, 2005, 2009, 2013, 2017 година.

Во 1990 година, кога глувите лица одлучиле да ја зајакнат својата заедница во кипарското општество, основана е Панкипарската организација на глувите (ПАОК). Исто така, заедницата на глуви е зајакната преку организација на различни настани и развојот на кипарскиот знаковен јазик.

Во 90-тите години се зголемило значењето на организациското здружување со цел да им се помогне и да се интегрираат глувите лица, а во 1995 година е основан Клубот на глуви во Лимасол. Во 2004 година, како позитивна практика е идентификувана формирањето на неофицијална заедница/организација во Кипар - Кипарската федерација ГЛУВ. Во 2010 година е формирано и Здружението на глуви Пафос - Кипар.

Од презентираните податоци, според истражувањето, може да се заклучи дека Република Кипар води политика на инклузивност на лицата со попреченост, односно властите/засегнатите страни покажуваат одреден степен на свест за важноста од вклучување на овие луѓе во спортот. Сепак, одредени слабости се детектирани од страна на националните федерации и практичари во спортот, кои треба да се надминат:

- не се застапени експерти (спортски експерти кои работат со лица со попреченост) во националните спортски федерации кои ќе преземаат мерки за развој на спортот со глуви и/или лица со попреченост;
    - затоа, се препорачува да се идентификуваат и да се вклучат експерти за лица со попреченост во националните спортски федерации и/или доколку ги нема да се обучат соодветни кадри;
- националните спортски федерации немаат изработено промотивни материјали за афирмирање и промовирање на соодветни спортови меѓу глувите и/или лицата со попреченост;
    - затоа, на сите здруженија (без разлика дали се регистрирани само за глуви или лица со попреченост) се препорачува да изработат промотивни материјали за промовирање на конкретниот спорт во кој се вклучени глувите или лицата со попреченост;
- националните спортски федерации немаат развиено правила за натпреварување за соодветниот спорт за глуви и/или лица со попреченост;
    - затоа, се препорачува сите национални спортски федерации да развијат правила за натпреварување за соодветниот спорт за глуви и/или лица со попреченост;
- не е воспоставена практика за организирање натпревари со лица без попреченост и глуви лица и/или лица со попреченост;
    - затоа, се препорачува - со цел да се обезбеди интеграција и да се зајакнат социјалните вештини на лицата со попреченост секогаш

кога е возможно да се организираат натпревари помеѓу лица без попреченост и глуви лица и/или лица со попреченост;

- нема посебен дел на веб-страниците на националните спортски федерации или клубови за глуви и/или лица со попреченост;
  - затоа, се препорачува да се креира посебено место на веб-страниците на националните спортски федерации и клубови каде што ќе има информации за активности за глуви лица и/или лица со попреченост;
- спортските сали и спортските терени не се приспособени на потребите и можностите на учесниците (лица со попреченост);
  - затоа, се препорачува да се создадат физички услови за пристап и вежбање за лицата со попреченост;
- нема програми за обука во грчко-римско борење за глуви и/или лица со попреченост;
  - затоа, се препорачува националната боречка федерација да развие специјални програми за образование и обука за глуви и/или лица со попреченост;
- материјали (книги, прирачници, брошури...) не се дизајнирани/развиени за основен вовед во спортот на грчко-римско борење и други олимписки спортови во борење (женско борење во слободен стил) за глуви и/или лица со попреченост, туку само за лица без попреченост;
  - националната боречка федерација (и/или националните власти одговорни за развој и промоција на спортот) да дизајнираат/развијат материјали за грчко-римско борење и други олимписки спортски дисциплини во борење (женско борење во слободен стил) за глуви и/или лица со попречености;

Сепак, голем чекор напред за Кипар е донесувањето на Законот за знаковен јазик на Кипар во 2008 година. Овој знаковен јазик е наменет за секојдневна употреба, а не конкретно за спортот, што може да биде област за подобрување.

Исто така од презентираните информации, беа забележани и позитивни аспекти:

- ✔ постои организиран систем на натпревари во спортски дисциплини за глуви и/или лица со попреченост, вклучително и грчко-римско борење;
- ✔ постои национална организација посветена на развојот на спортот и интеграцијата на глувите лица и/или лицата со попреченост - Кипарската спортска федерација за глуви;

- ✔ постојат комисии или тела во рамките на националните спортски федерации (на пр. борење, шах, карате, џудо, ракомет, атлетика...) кои работат на вклучување на лицата со попреченост, вклучително и за грчко-римско борење;
- ✔ националните спортски федерации имаат предвидено средства во своите годишни програми за развој на спортот за интеграција на глуви и/или лица со попреченост, но главно во врска со Олимписките игри на секои четири години;
- ✔ постои солидна основа за подобрување и вклучување на соодветни буџетски ресурси за вклучување на глувите и/или лицата со попреченост;
- ✔ националните спортски федерации предвидуваат натпревари за глуви и/или лица со попреченост во нивните годишни календари на натпревари;
- ✔ според Олимписките игри нема ограничувања за организирање спортско-рекреативни активности (тренинг, кампови и сл.) за глуви и/или лица со попреченост заедно со лицата без попреченост;
- ✔ постојат одредени видови на образование/обука за професионалци кои се подготвени да работат во спорт со глуви и/или лица со попреченост (додипломски студии, магистерски студии);

Од анализата на најдобрите практики и одговорите на прашалникот, може да се заклучи дека националните спортски федерации на Република Кипар треба да преземат мерки за подигање на свеста за прашањето - вклучување на глуви лица и/или лица со попреченост во сите спортски федерации - со воведување посебни програми, обезбедување соодветни физички услови за тренирање, организирање заеднички натпревари за лица без попреченост и лица со попреченост, зголемување на промоцијата и дизајнирање/изработка на едукативни материјали за секој спорт.

4. Компаративна анализа

Врз основа на идентификуваните најдобри практики по држава, може да се заклучи дека сите земји партнери имаат најмалку пет најдобри практики каде што е видлива вклученоста на лицата со попреченост во спортот. Сепак, според презентираните одговори на прашалникот, степенот на вклученост на секоја држава во подигнувањето на свеста за ова прашање е различен. Оттука, на сликовит начин ќе бидат претставени компаративните искуства на секоја земја-корисник на овој проект.

1. Дали постои организиран систем на натпревари по спортски дисциплини за глуви и/или лица со попреченост?

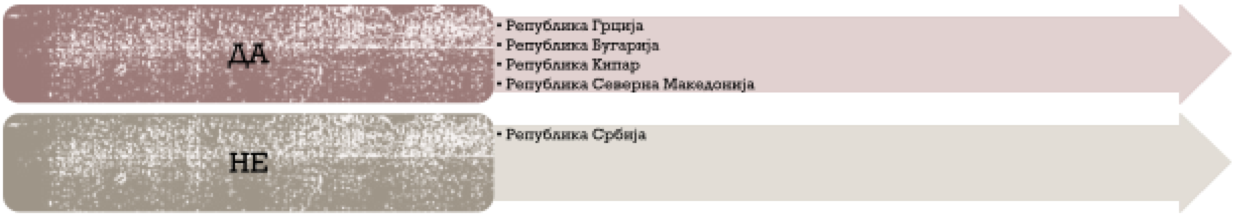

2. Дали има национална организација која се грижи за развој на спортот и инклузија на глувите и/или лицата со попреченост?

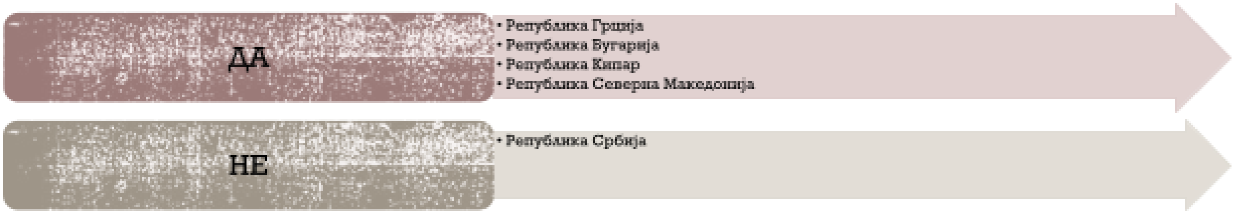

3. Дали во рамките на националните спортски федерации по спортски дисциплини (пр. борење, шах, карате, џудо, ракомет, атлетика, итн.) има комисии или тела кои работат на прашањата поврзани со инклузија на глуви лица и/или лица со попреченост?

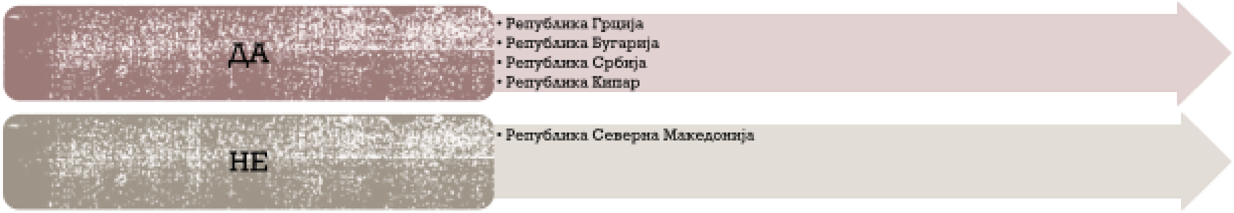

4. Дали националните спортски федерации во Годишните програми имаат предвидено буџет за развој на спортот за инклузија на глувите и/или лица со попреченост?

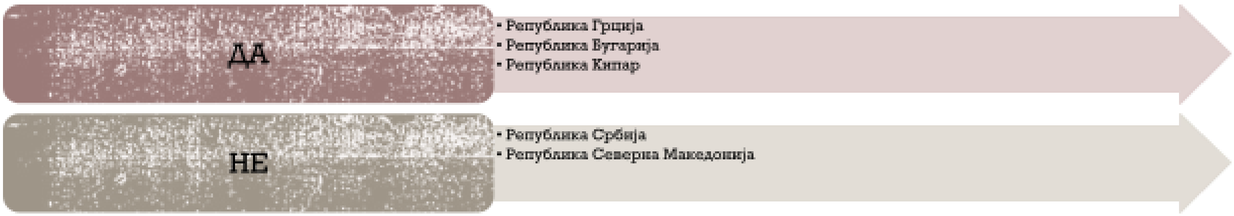

5. Дали националните спортски федерации во Годишните календари за натпревари имаат предвидено натпревари за глувите и/или лица со попреченост?

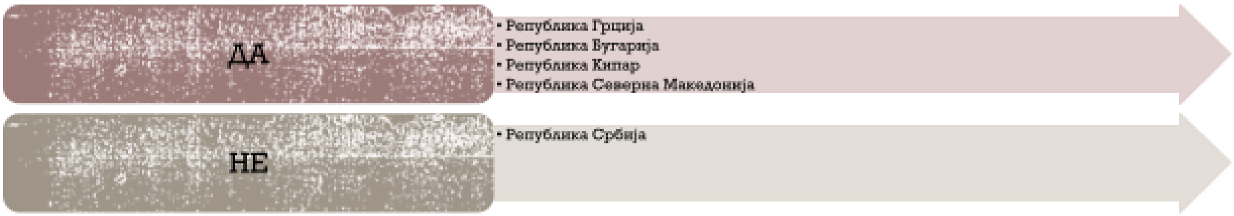

6. Дали во националните спортски федерации има стручни лица кои се грижат за развој на спортот со лица со попреченост?

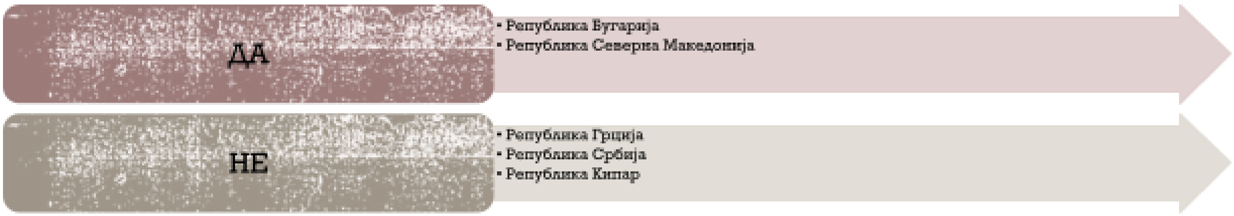

7. Дали националните спортски федерации имаат промотивни материјали за афирмација и промоција на соодветниот спорт кај глувите лица и/или лицата со попреченост?

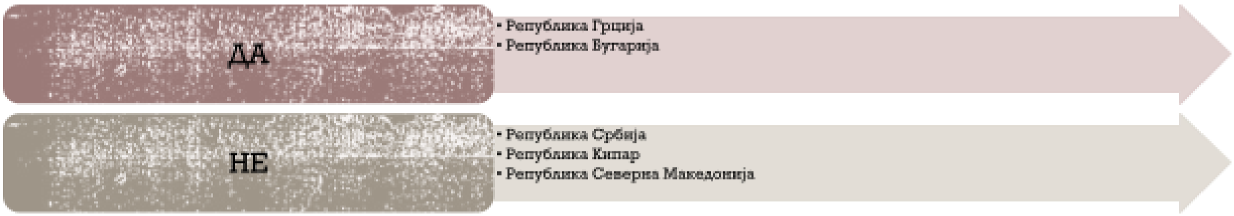

8. Дали националните спортски федерации имаат изготвено правила на натпревари за соодветниот спорт за глувите лица и/или лицата со попреченост?

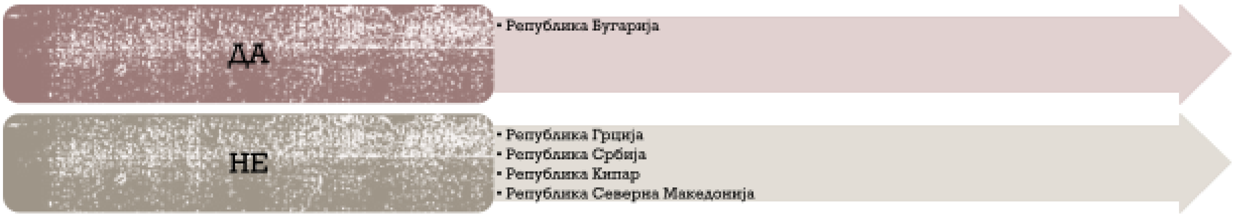

9. Дали се организираат натпревари со лицата без попреченост и глуви лица и/или лица со попреченост?

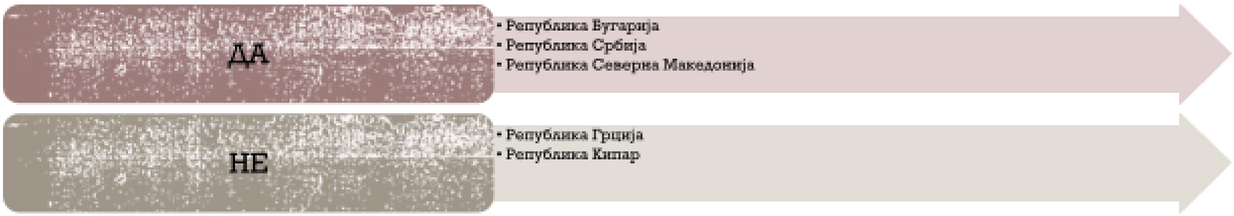

10. Дали се организираат спортско рекреативни активности (тренинзи, обуки, кампови, итн.) за глуви лица и/или лицата со попреченост заедно лицата без попреченост?

ДА
- Република Грција
- Република Бугарија
- Република Србија
- Република Кипар
- Република Северна Македонија

НЕ
- /

11. Дали на веб- страниците на националните спортски федерации или клубови има специјализирано место каде се промовира спортот за глувите лица и/или лицата со попреченост?

ДА
- Република Грција
- Република Бугарија
- Република Кипар

НЕ
- Република Србија
- Република Северна Македонија

12. Дали државните органи/креаторите на политики од областа на спортот во своите програми имаат предвидено буџетска ставка за развој на спортот за глувите лица и/или лицата со попреченост?

ДА
- Република Бугарија
- Република Северна Македонија

НЕ
- Република Грција
- Република Србија
- Република Кипар

13. Дали има одредени видови на образование/дообразование на стручни лица кои ќе работат во спортот со глуви лица и/или лица со попреченост?

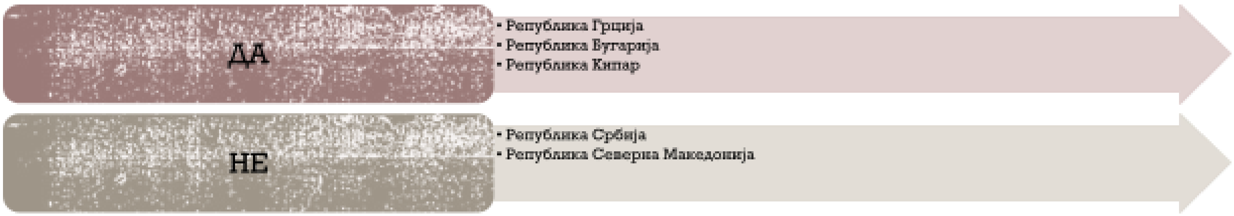

14. Дали околината каде што се одвива активноста, спортската сала и спортските терени, се прилагодени на потребите и можностите на учесниците?

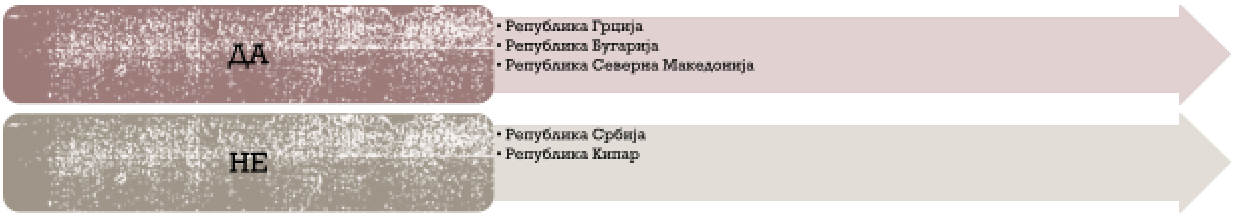

15. Дали се дизајнирани програми за тренинг и обука во борење грко-римски стил за глуви лица и/или лица со попреченост?

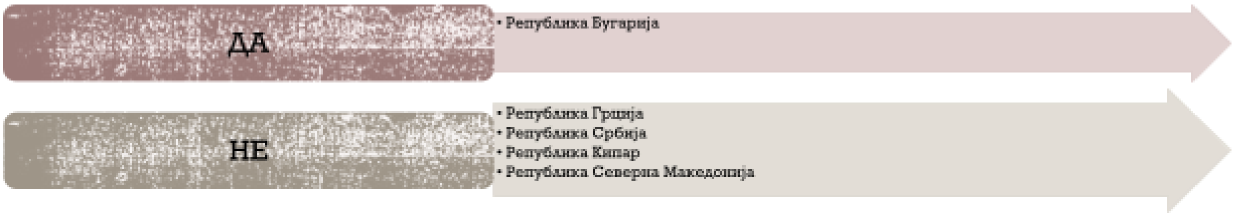

16. Дали се изработени материјали (книги, прирачници, брошури, итн.) за основен вовед на спортот грчко-римско борење и другите олимписки спортски дисциплини во борење (борење слободен стил и борење за жени) за глуви лица и/или лица со попреченост?

Според одговорите дадени од учесниците во проектот, може да се заклучи дека земјите покажуваат свесност за потребата од вклучување на глуви и лица со попреченост во спортски активности и имплементација на добри

практики. Сега важноста на овој вид на проект е препознаена повеќе од кога било, т.е. да се подигне нивото на свесност на граѓаните и засегнатите страни за потребите на лицата со попреченост и важноста од нивна еднаква интеграција во спортот. Затоа, оваа тема е многу важна за унапредување на човековите права и постигнување на општество со гарантирани услови за еднаков пристап до спортските активности за сите лица, без ограничувања.

5. Заклучок и препораки

Пред да преминеме на клучните резултати и препораки од целокупната компаративна анализа, најпрвин ќе ја дефинираме разликата помеѓу оштетување, инвалидитет и хендикеп. Оваа разлика е направена од Светската здравствена организација (СЗО), во контекст на здравственото искуство, помеѓу оштетување, инвалидитет и хендикеп:

Оштетување: Секое губење или абнормалност на психолошка, физиолошка или анатомска структура или функција.

Инвалидитет: Секое ограничување или недостаток (како резултат на оштетување) на способноста да се изврши активност на начин или во опсегот што се смета за нормален за човекот.

Хендикеп: Недостаток за дадена индивидуа, како резултат на оштетување или попреченост, што го ограничува или спречува исполнувањето на улогата што е нормална, во зависност од возраста, полот, социјалните и културните фактори, за таа индивидуа.

Врз основа на севкупната компаративна анализа, донесени се следните заключоци:

- ☐ Во сите земји партнери е констатирано постоење на воспоставени механизми кои се грижат за вклучување на глувите лица и лицата со попреченост во спортот.
- ☐ Најдобрите имплементирани практики од земјите партнери се забележани во Р. Бугарија. Имено, Бугарската спортска федерација за глуви има свој Годишен календар на натпревари за различни спортови и има организиран систем на натпревари во повеќе спортски дисциплини (борење, џудо, бадминтон, одбојка, фудбал, пинг-понг и тенис); има главни тренери кои се обучени и квалификувани за работа со лица со различна попреченост; изработуваат промотивни материјали за афирмација и промоција на соодветниот спорт кај глуви и/или лица со попреченост; имаат специфични правила за натпреварување за различни спортови; се организираат мешани натпревари во борење за лица со и без попреченост; се организираат тренинзи и кампови и за лица со и без

попреченост, организирани од Бугарската боречка федерација; доколку спортскиот клуб или федерацијата вклучува лица со попреченост, обично се промовира на веб-страницата или на ФБ страницата; секоја општина во Бугарија троши околу 10% од спортскиот буџет за развој на спортот за лицата со попреченост; во Националната спортска академија Васил Левски има курс за адаптирана физичка активност кој подготвува професионалци за работа со лица со попреченост; спортските сали во кои лицата со попреченост се занимаваат со различни спортови се целосно прилагодени на нивните потреби; постојат програми дизајнирани специјално за лицата со попреченост на аматерски и професионален план; а објавени се и неколку книги за борење и прирачник за основен вовед во борењето, на пример книгата „Основи на борење во грчко-римски стил за глуви лица“.

- ☐ Во некои од земјите партнери е констатиран повисок степен на имплементирани позитивни практики од организациски, правен и управувачки аспект кои овозможуваат подобра и поголема вклученост на глувите лица и лицата со попреченост во спортот.
- ☐ Резултатите од анализата можат да послужат како основа за спроведување подобри организациски, правни и управувачки механизми во државите вклучени во проектот и во други држави.

Препораки

- Најдобрите практики треба да се презентираат во владини и невладини институции и организации во земјите со цел да се подобрат условите за работа со глуви лица или лица со попреченост во спортот и подобра промоција и социјална вклученост и еднакви можности во спортот и грчко-имското борење, со посебен осврт на глуви или лица со попреченост во спортот.
- Резултатите добиени од анализата треба да се пренесат на националните владини и невладини институции и организации со цел да се искористат во обезбедување поголема поддршка за спроведување на спортски активности во грчко-римското борење за глуви лица или лица со попреченост, како и развивање програми и проекти кои ќе обезбедат услови за институционална и организирана поддршка за учество на спортските оператори, социјални работници, волонтери, тренери, спортски клубови, организации и сите заинтересирани за спроведување активности за интеграција на глуви лица или лица со попреченост во спортот преку активности во „Грчко-римско борење за глуви“.
- Националните спортски федерации и боречките клубови треба да бидат подобро информирани и запознаени со општествената

потреба, значење и улога што ја имаат за воспоставување и спроведување на внатрешни политики, процедури, програми и проекти за учество на глуви лица во спортот и за идентификување на различните улоги што поединците (спортисти, тренери и други спортски професионалци) можат да ги одиграат во интеграцијата на глувите или лица со попреченост во спортот.

Оттука, многу е важно лицата кои се занимаваат со меѓународно право, спорт, физичко образование, оние кои се дел од државната администрација, како и невладиниот сектор кои ја третираат оваа проблематика, академската заедница и другите релевантни чинители повеќе да дадат акцент на оваа тема, како многу важно прашање, дел од концептот на човековите права.

Користена литература:

Меѓународни документи:

Повелба за основните права на Европската унија.

Заклучоци на Советот на Европската унија и на претставниците на земјите-членки кои се состануваат во рамките на Советот за пристап до спортот за лицата со попреченост, 2019 година.

Конвенција за правата на лицата со попреченост (КПЛП).

Европска конвенција за човекови права, 1953 година.

Работен план за спорт на Европската унија (2021-2024).

Глобална стратегија за подобрување на превенцијата, рехабилитацијата и изедначувањето на можностите за попреченост, која се однесува на целосно учество на лицата со попреченост во општествениот живот и националниот развој.

Договор за функционирање на Европската унија.

Сојуз на еднаквост, Стратегија за правата на лицата со попреченост 2021-2030 година.

Конвенција на ОН за правата на лицата со попреченост, 2008 година.

Светски извештај за попреченост 2011 година.

Бела книга за спорт.

Посетени веб-страници:

https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT.

chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12012E/TXT:en:PDF.

https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52019XG0607%2803%29.

https://www.ecos-europe.com/the-eu-work-plan-for-sport-2021-2024-has-been-published/.

https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52007DC0391.

https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1484&langId=en.

https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-persons-disabilities.

https://www.undp.org/sustainable-development-goals/industry-innovation-and-infrastructure?gclid=Cj0KCQjw_5unBhCMARIsACZyzS3v6r5UKvnu6v0svH_uKL4iL1mxplLW1piKPTP5M_31OxdHIBb3qlQaAmmZEALw_wcB.

Анекси:

- Добиени одговори од Istituto dei Sordi di Torino

Project name: Greco Roman Wrestling for d/Deaf people
Project acronym: DEAF_WRESTLE

Work Package 2: Best Practice Guide
Lead Beneficiary: PBK BEZBEDNOST Skopje

Co-funded by the European Union

Organization submitting the analyzed practice: Istituto dei Sordi di Torino

Best Practice Guide Sample

	Best practice name and contact details (website, location, etc.)	Implementing Country	Duration (since when, and if it was in the past - until when)	Short description/history	Recommendations	National Context
1.	Boxing Improta - Salvatore Improta - Caserta (CE) Italy - https://www.deaflympics.com/athletes/giovanni-improta -	Italy	2017 - until now	Salvatore Improta is a deaf wrestler who competed in the 2017 and 2022 Deaflympics	Continue supporting athletes like Salvatore Improta who not only compete but also contribute to the	ible to individuals with disabilities. T
2.	"New Kodokan" - Davide Stabile - San Pietro al Tanagro (SA) Italy - https://www.deaflympics.com/athletes/davide-stabile -	Italy	2017 - until now	Davide Stabile is a deaf wrestler who participated in the 2017 Deaflympics games and currently competes in national and	Highlight the positive example of Davide Stabile and his teacher Pietro Amendola, who learned Italian Sign Language to	ocuses on promoting wrestling amo
3.	(Federation Sport Deaf Italy): https://www.fssi.it/	Italy and European level	1924-until now	FSSI is the Federation Sport Sordi Italia. It was founded in 1924 to	Promote the diversity of sports disciplines available for deaf	
4.	orino (A.S.D. Deaf Sports Group Turin): http	Italy	1929-until now	racteristic of this association is its co	S.D. Gruppo Sportivo Sordi Torino t	
5.	mos: https://www.microkosmos.org/en/h	Italy	2016-until now	ing glossaries for people with disab	isabilities to other regions and langu	

Questionnaire to be answered by the organizations (also Indicators that can be used to fill in the sample):

1.	Is there an organized system of competitions in sports disciplines for d/Deaf and/or people with disabilites?
2.	Is there a national organization that works to develop sports and inclusion for the deaf and/or people with disabilities?
3	Are there commissions or bodies within the national sports federations for sports disciplines (e.g. wrestling, chess, karate, judo, handball, athletics, etc.) that work on issues related to the inclusion of people with disabilitie
4	Do the national sports federations have a budget in their annual programs for the development of sports for the integration of deaf people and/or people with disabilities?
5	Do national sports federations include competitions for the deaf and/or people with disabilities in their annual competition calendars?
6	Are there experts in the national sports federations who take measures to develop sports with deaf people and/or people with disabilities?
7	Do national sports federations have promotional materials for affirming and promoting appropriate sports among the deaf and/or people with disabilities?
8	Have the national sports federations established competition rules for the respective sport for the deaf and/or people with disabilities?
9	Are competitions organized with people without disabilities and d/deaf and/or people with disabilities?
10	Are sports and recreational activities (training, camps, etc.) organized for d/deaf people and/or disabilities together with people without disabilities?
11	Is there a special section on the websites of national sports federations or clubs that promotes sports for the d/def and/or people with disabilities?
12	Do the state authorities/policy makers in the field of sports have a budget item in their programs for the development of sports for the deaf and/or people with disabilities?
13	Are there specific types of education/posteducation for professionals willing to work in sports with d/deaf and/or people with disabilities?
14	Is the environment in which the activity takes place, the sports halls and sports fields, adapted to the needs and possibilities of the participants?
15	Are there training programs for Greco-Roman wrestling designed for the d/deaf and/or people with disabilities?
16	Have materials (books, manuals, brochures, etc.) been developed for a basic introduction to the sport of Greco-Roman wrestling and other Olympic sports disciplines in wrestling (freestyle wrestling and women wrestling) f

- Добиени одговори од Helping Hand and Enosi Ellinon Proponiton Palis (GWTA)

Project name: Greco Roman Wrestling for d/Deaf people
Project acronym: DEAF_WRESTLE

Work Package 2: Best Practice Giude
Lead Beneficiary: PBK BEZBEDNOST Skopje

Co-funded by the European Union

Organization submitting the analyzed practice: Helping Hand

Best Practice Guide Sample

	Best practice name and contact details (website, location, etc.)	Implementing Country	Duration (since when, and if it was in the past - until when)	Short description/history	Recommendations	National Context
1.	HELLENIC SPORTS FEDERATION OF THE DEAF https://hafdeaf.gr/athlimata/pali/	Greece	1988 and onwards	It is a secondary sports federation f	https://www.facebook.com/hafdeaf	Greece
2.	"Law No 4726" https://hafdeaf.gr/wp-content/uploads/2020/09/N.-4726-	Greece	2020 and onwards	Reform of the Institutional Framew		Greece
3.	Special Schools for the Deaf and Hard of Hearing across Greece:	Greece	1951 and onwards	Special Primary School and Kinderg	d=100057066175991&locale=el_GR https://www.facebook.com/deafschoolp	Greece
4.	1st Deaf-Hard of Hearing Sports Festival 2017 https://hafdeaf.gr/%ce%b4%cf%81%ce%ac%cf%83%c	Greece	2017 and onwards	1st Deaf & Hard of Hearing Sports F	hlitiko-Festibal-Kofon-Barikoon-2022-Me-I	Greece
5.	National Foundation for the Deaf https://idrimakofon.gr/	Greece	1938 and onwards	The mission of the National Foundation for the Deaf is:		Greece
6.	9 Sports Associations for the deaf and Hard of Hearing: https://hafdeaf.gr/somateia/	Greece	1959 ad further	A highly organised system of sport	d=100057306526506 https://www.facebook.com/askkminoas https://www.facebook.com/pokathens9	Global

Questionnaire to be answered by the organizations (also Indicators that can be used to fill in the sample):

1.	Is there an organized system of competitions in sports disciplines for d/Deaf and/or people with disabilites? Yes, in various sports
2.	Is there a national organization that works to develop sports and inclusion for the deaf and/or people with disabilities? Yes, the HELLENIC SPORTS FEDERATION OF THE DEAF and there are 9 more Sports clubs for the deaf
3.	Are there commissions or bodies within the national sports federations for sports disciplines (e.g. wrestling, chess, karate, judo, handball, athletics, etc.) that work on issues related to the inclusion of people with disabilities? Yes
4.	Do the national sports federations have a budget in their annual programs for the development of sports for the integration of deaf people and/or people with disabilities? Yes
5.	Do national sports federations include competitions for the deaf and/or people with disabilities in their annual competition calendars? Yes
6.	Are there experts in the national sports federations who take measures to develop sports with deaf people and/or people with disabilities? IT seems not, if new kinds of sports are meant here
7.	Do national sports federations have promotional materials for affirming and promoting appropriate sports among the deaf and/or people with disabilities? Yes, websites are friendly to people with dissabilities
8.	Have the national sports federations established competition rules for the respective sport for the deaf and/or people with disabilities? The notice of any championship shall specify the rules and the rules and conditions for its conduct.
9.	Are competitions organized with people without disabilities and d/deaf and/or people with disabilities? No
10.	Are sports and recreational activities (training, camps, etc.) organized for d/deaf people and/or disabilities together with people without disabilities? Yes, no restrictions apply
11.	Is there a special section on the websites of national sports federations or clubs that promotes sports for the d/def and/or people with disabilities? Case by case
12.	Do the state authorities/policy makers in the field of sports have a budget item in their programs for the development of sports for the deaf and/or people with disabilities? No
13.	Are there specific types of education/posteducation for professionals willing to work in sports with d/deaf and/or people with disabilities? Yes, as there even special schools for the Deaf
14.	Is the environment in which the activity takes place, the sports halls and sports fields, adapted to the needs and possibilities of the participants? Yes, as per the applicable laws
15.	Are there training programs for Greco-Roman wrestling designed for the d/deaf and/or people with disabilities? No
16.	Have materials (books, manuals, brochures, etc.) been developed for a basic introduction to the sport of Greco-Roman wrestling and other Olympic sports disciplines in wrestling (freestyle wrestling and women wrestling) for d/deaf people and/or people with disabilities? No

- Добиени одговори од Policiski borecki klub BEZBEDNOST Skopje

Project name: Greco Roman Wrestling for d/Deaf people
Project acronym: DEAF_WRESTLE

Work Package 2: Best Practice Guide
Lead Beneficiary: PBK BEZBEDNOST Skopje

Co-funded by the European Union

Organization submitting the analyzed practice: PBK BEZBEDNOST Skopje

Best Practice Guide Sample

	Best practice name and contact details (website, location, etc.)	Implementing Country	Duration (since when, and if it was in the past - until when)	Short description/history	Recommendations	National Context
1.	Foundation on the Association of deaf and hard of hearing of the Republic of Macedonia http://deafmkd.org.mk/	Republic of North Macedonia	December 1947	In December, 1947 the first initiative Committee for founding on a special organization of deaf and hard of hearing people in Macedonia was	Continuation of the good work and promotion of sport for people with disabilities	In the period 1999- 2013, the association undertook significant activities to improve the position of deaf people in terms of improving the first regulation,
2.	National Deaf Sports Federation of North Macedonia https://www.facebook.com/nsfgm1/?locale=mk_MK	Republic of North Macedonia		Sports federation for developing the sport of deaf people in the Republic of North Macedonia. Member of the European Deaf Sports Organisation.	Continuation of the good work and promotion of sport for deaf people	The National Deaf Sports Federation of North Macedonia is a non-governmental sports organization whose goal is to develop the sport of the deaf and
3.	National Federation for Sports and Recreation of Disabled People of North Macedonia - Paralympic Committee of North Macedonia (NFSRIM - MPK) http://fsrim.org.mk/	Republic of North Macedonia	1965	National Federation for Sports and Recreation of Disabled People of North Macedonia - Paralympic Committee of North Macedonia is a sports, voluntary, social-humanitarian organization, established in 1965, whose main goal is	Continuation of the good work and promotion of sport for people with disabilities	NFSRIM - MPK works on mass and systematic psychophysical rehabilitation with people with disabilities through sports and sports recreation with the aim of preserving, strengthening and improving the health condition of the
4.	Olivera Nakovska Bikova http://fsrim.org.mk/olivera-nakovska-bikova/	Republic of North Macedonia	2001 - until now	won a gold medal with a world Paralympic record in London in 2012, a gold medal from the European Championship in Denmark - 2001, a	Highlight the positive example of Olivera Nakovska Bikova, her commitment to sports and great results, regardless of disability	Olivera Nakovska Bikova showed that not only physical integrity is important for a person's integrity, but also the integrity of the character
5.	Branimir Jovanovski http://fsrim.org.mk/branimir-jovanovski/	Republic of North Macedonia	1992 - until now	has won a gold medal in the air pistol discipline, with a new world and Paralympic record, at the Paralympic Games in Barcelona in 1992; won more	Highlight the positive example of Branimir Jovanovski and his commitment to sports and great results, regardless of disability	From 1996 he also started coaching, where he has notable results. As a coach, he selflessly shares his experiences with others. As a civil
6.	Vancho Karanfilov http://fsrim.org.mk/vancho-karanfilov/	Republic of North Macedonia	2001 - until now	has won a silver medal from the Paralympic Games in Athens – 2004; Equal European record; 5th place at Paralympic Games in Sydney – 2000;	Highlight the positive example of Vancho Karanfilov, his commitment to sports and great results, regardless of disability	high achievements in sport for the country
7.	Vangel Zhabev http://fsrim.org.mk/vangel-zhabev/	Republic of North Macedonia	1980	swimming - 2 bronze medals from the Paralympic Games in Arnhem – 1980; State champion of Yugoslavia in swimming	Highlight the positive example of Vangel Zhabev, his commitment to sports and great results, regardless of disability	Until the end of his life, he was a sports activist as the president of the Association for Sports and Recreation of people with disabilities - Veles and the
8.	Andrej Stojanoski https://www.worldaquatics.com/athletes/1247181/andrej-stojanovski	Republic of North Macedonia	2018 - until now	won Silver medal in swimming at the World Championships in Texas; has broken several state records; has received 5 sports Oscars and over 300	Highlight the positive example of Andrej Stojanovski, his commitment to sports and great results, regardless of disability	high achievements in sport for the country

Questionnaire to be answered by the organizations (also Indicators that can be used to fill in the sample):

1.	Is there an organized system of competitions in sports disciplines for d/Deaf and/or people with disabilites? There is an organized system of sports competitions - National Deaf Sports Federation of North
2.	Is there a national organization that works to develop sports and inclusion for the deaf and/or people with disabilities? National Deaf Sports Federation of North Macedonia is a voluntary, social organization,
3.	Are there commissions or bodies within the national sports federations for sports disciplines (e.g. wrestling, chess, karate, judo, handball, athletics, etc.) that work on issues related to the inclusion of people with disabilities? No
4.	Do the national sports federations have a budget in their annual programs for the development of sports for the integration of deaf people and/or people with disabilities? No
5.	Do national sports federations include competitions for the deaf and/or people with disabilities in their annual competition calendars? Deaf and hard of hearing athletes participate in the competitions of the
6.	Are there experts in the national sports federations who take measures to develop sports with deaf people and/or people with disabilities? There are expert coaches in all sports who work with deaf people, for e.g.
7.	Do national sports federations have promotional materials for affirming and promoting appropriate sports among the deaf and/or people with disabilities? No
8.	Have the national sports federations established competition rules for the respective sport for the deaf and/or people with disabilities? No
9.	Are competitions organized with people without disabilities and d/deaf and/or people with disabilities? Athletes who are deaf and hard of hearing compete together with people without disabilities, on the same
10.	Are sports and recreational activities (training, camps, etc.) organized for d/deaf people and/or disabilities together with people without disabilities? Trainings, camps, preparations and other activities are
11.	Is there a special section on the websites of national sports federations or clubs that promotes sports for the d/def and/or people with disabilities? No
12.	Do the state authorities/policy makers in the field of sports have a budget item in their programs for the development of sports for the deaf and/or people with disabilities? In the annual program of the Agency for
13.	Are there specific types of education/posteducation for professionals willing to work in sports with d/deaf and/or people with disabilities? No, but it is sufficient to have a sign language interpreter to facilitate the
14.	Is the environment in which the activity takes place, the sports halls and sports fields, adapted to the needs and possibilities of the participants? Regarding the deaf - Yes
15.	Are there training programs for Greco-Roman wrestling designed for the d/deaf and/or people with disabilities? No
16.	Have materials (books, manuals, brochures, etc.) been developed for a basic introduction to the sport of Greco-Roman wrestling and other Olympic sports disciplines in wrestling (freestyle wrestling and women wrestling) for d/deaf people and/or people with disabilities? No

- Добиени одговори од Wrestling club Radnichki and Schools with home for students with hearing and speech impairment "11 May" Jagodina

Project name: Greco Roman Wrestling for d/Deaf people
Project acronym: DEAF_WRESTLE

Work Package 2: Best Practice Guide
Lead Beneficiary: PBK BEZBEDNOST Skopje

Co-funded by the European Union

Organization submitting the analyzed practice: Wrestling club Radnichki and Schools with home for students with hearing and speech impairment "11 May" Jagodina

Best Practice Guide Sample

	Best practice name and contact details (website, location, etc.)	**Implementing Country**	**Duration (since when, and if it was in the past - until when)**	**Short description/history**	**Recommendations**	**National Context**
1.	Archery club of persons with	Serbia	2012 - until now	The founders and first members	e, nature, good team, harmony and above	ature, good team, harmony and ab
2.	Sports section at the School	Serbia	1928 - until now	Recreational activities at the "11.	fessional sports team in training the studer	For many years, the sports section
3.	h hearing and speech impairmen	Serbia	2015 - until now	The interest in this game started	nitive abilities and improves concentration	2017/2018. school year, our
4.	THE BELGRADE SCHOOL FOR TH	Serbia	once many years ago	our wrestlers and that caused very	the boys, but in reality I did not expect tha	
5.	WRESTLING CLUB RADNICKI	Serbia		In our long tradition, I will single	stronger and more open, and - he himsel	career is the gold medal from the o

Questionnaire to be answered by the organizations (also Indicators that can be used to fill in the sample):

1.	Is there an organized system of competitions in sports disciplines for d/Deaf and/or people with disabilites? **NO**
2.	Is there a national organization that works to develop sports and inclusion for the deaf and/or people with disabilities? **NO**
3.	**YES**
4.	Do the national sports federations have a budget in their annual programs for the development of sports for the integration of deaf people and/or people with disabilities? **NO**
5.	Do national sports federations include competitions for the deaf and/or people with disabilities in their annual competition calendars? **NO**
6.	Are there experts in the national sports federations who take measures to develop sports with deaf people and/or people with disabilities? **NO**
7.	Do national sports federations have promotional materials for affirming and promoting appropriate sports among the deaf and/or people with disabilities? **NO**
8.	Have the national sports federations established competition rules for the respective sport for the deaf and/or people with disabilities? **NO**
9.	Are competitions organized with people without disabilities and d/deaf and/or people with disabilities? **YES, ARCHERY COMPETITIONS**
10.	Are sports and recreational activities (training, camps, etc.) organized for d/deaf people and/or disabilities together with people without disabilities? **YES, IN SOME SPORTRS**
11.	Is there a special section on the websites of national sports federations or clubs that promotes sports for the d/def and/or people with disabilities? **NO**
12.	Do the state authorities/policy makers in the field of sports have a budget item in their programs for the development of sports for the deaf and/or people with disabilities? **NO**
13.	Are there specific types of education/posteducation for professionals willing to work in sports with d/deaf and/or people with disabilities? **NO**
14.	Is the environment in which the activity takes place, the sports halls and sports fields, adapted to the needs and possibilities of the participants? **NO**
15.	Are there training programs for Greco-Roman wrestling designed for the d/deaf and/or people with disabilities? **NO**
16.	Have materials (books, manuals, brochures, etc.) been developed for a basic introduction to the sport of Greco-Roman wrestling and other Olympic sports disciplines in wrestling (freestyle wrestling and women wrestling) for d/deaf people and/or people with disabilities? **NO**

- Добиени одговори од Sport Club Angel Voyvoda – Haskovo

Project name: Greco Roman Wrestling for d/Deaf people
Project acronym: DEAF_WRESTLE

Work Package 2: Best Practice Guide
Lead Beneficiary: PBK BEZBEDNOST Skopje

Co-funded by the European Union

Organization submitting the analyzed practice: Sport Club Angel Voyvoda - Haskovo

Best Practice Guide Sample

	Best practice name and contact details (website, location, etc.)	Implementing Country	Duration (since when, and if it was in the past - until when)	Short description/history	Recommendations	National Context
1.	Qualification and motivation (https://www.nsa.bg/bg/page,	Bulgaria	Since 2004 till now	Proper qualification of the coaches and increasing the	Coaches who are working with athletes with disabilities should be	On a national level, it is developed a national strategy for people with disabilities 2021-2030. The National Strategy has definite strategic goals and priorities. In the document are included expected outcome of the execution including specific benchmarks. The strategy is in compliance with International, National and European contex.
2.	Media Policy (https://www.ngobg.info/bg/financing/1940-програма-за-развитие-на-спорта-за-хора-с-увреждания.html)	Bulgaria	Since 2022 till now	Implementation of a media policy on the benefits of physical activity and the practice of sports by people with disabilities.	The disinformation of people living in small towns, regarding the possibilities of different sport programs in relation to integration of people with disabilities is still very high. These programs shoulds be promoted more to raise public awareness among the community on the benefits of practicing sports	
3.	Participation in International Competitions	Bulgaria	Since 2022 till now	Creation of conditions and financial support for preparation	Development and implementation of measures with economic	The National strategy is developed on the bases of the National Program of Development 2030. The Ministry of Youtch and Sport has developed a "Program for the development of sports for people with disabilities". The program has
4.	Verbal and gestural method (https://www.nsa.bg/bg/page,1403)	Bulgaria	Since 2004 till now	Implementation of verbal and gestural method of coaching.	It is necessary that coaches undergo the proper education and training in order to aquare the	
5.	Methods of training (https://www.nsa.bg/bg/page,	Bulgaria	Since 2004 till now	Method of mirroring	To implement additional methods during the course of training, that	

Questionnaire to be answered by the organizations (also Indicators that can be used to fill in the sample):

1.	Is there an organized system of competitions in sports disciplines for d/Deaf and/or people with disabilites? - There is an organized system of competitions in sports - Bulgarian Deaf Championship. It includes the following sports: wrestling, judo, badminton, volleyball, football, table tennis and tennis.
2.	Is there a national organization that works to develop sports and inclusion for the deaf and/or people with disabilities? - Bulgarian Deaf Sports Federation is responsible for the development of sports and inclusion of deaf
3.	Are there commissions or bodies within the national sports federations for sports disciplines (e.g. wrestling, chess, karate, judo, handball, athletics, etc.) that work on issues related to the inclusion of people with disabilities? - Sport for People with Disabilities are involved in including people with disabilities in the different sports. The Ministry of Youth and Sport is also involved in integrating people with disabilities into different sport practices.
4.	Do the national sports federations have a budget in their annual programs for the development of sports for the integration of deaf people and/or people with disabilities? - The Ministry of Youth and Sport is publishing new programs every year which is providing budgets for the different federations.
5.	Do national sports federations include competitions for the deaf and/or people with disabilities in their annual competition calendars? - Bulgarian Deaf Sports Federation has its own Annual Competition Calendar for the different sports.
6.	Are there experts in the national sports federations who take measures to develop sports with deaf people and/or people with disabilities?- There are chief coaches which are trained and qualified to work with people with different disabilities.
7.	Do national sports federations have promotional materials for affirming and promoting appropriate sports among the deaf and/or people with disabilities? - Yes, for example Bulgarian Deaf Sport Federation is working very actively with all public centers and schools where there are people with disabilities.
8.	Have the national sports federations established competition rules for the respective sport for the deaf and/or people with disabilities? - Yes, there are specific competition rules for the different sports.
9.	Are competitions organized with people without disabilities and d/deaf and/or people with disabilities?- In wrestling, there are mixed competitions for people with and without disabilities.
10.	Are sports and recreational activities (training, camps, etc.) organized for d/deaf people and/or disabilities together with people without disabilities? - There are training and camps which are organized for both people with and without disabilties, organized by the Bulgarian Wrestling Federation.
11.	Is there a special section on the websites of national sports federations or clubs that promotes sports for the d/def and/or people with disabilities? - Yes, if the sport club or federation includes people with disabilities, it will
12.	HDo the state authorities/policy makers in the field of sports have a budget item in their programs for the development of sports for the deaf and/or people with disabilities? - Every municipality in Bulgaria is spending around 10% of the sport budget for development of sports for people with disabilities.
13.	Are there specific types of education/post education for professionals willing to work in sports with d/deaf and/or people with disabilities? - Yes, in the National Sports Academy Vasil Levski, there is an Adapted Physical Activity course which prepares professionals to work with people with disabilities.
14.	Is the environment in which the activity takes place, the sports halls and sports fields, adapted to the needs and possibilities of the participants?- The sports halls where people with disabilities are practicing different sport are fully adapted to their needs.
15.	Are there training programs for Greco-Roman wrestling designed for the d/deaf and/or people with disabilities? - There programs designed specifically for people with disabilities on amateur and professional levels.
16.	Have materials (books, manuals, brochures, etc.) been developed for a basic introduction to the sport of Greco-Roman wrestling and other Olympic sports disciplines in wrestling (freestyle wrestling and women wrestling) for d/deaf people and/or people with disabilities? - There are multiple books and manual published for basic introduction, for example "Basics of Greco-Roman Style Wrestling for Deaf People".

- Добиени одговори од Zewelepe Consultants Ltd

Project name: Greco Roman Wrestling for d/Deaf people
Project acronym: DEAF_WRESTLE

Work Package 2: Best Practice Guide
Lead Beneficiary: PSK BESBEDNOST Skopje

Co-funded by the European Union

Organization submitting the analyzed practice: Zevelope Consultants Ltd

Best Practice Guide Sample

	Best practice name and contact details (website, location, etc.)	Implementing Country	Duration (since when, and if it was in the past - until when)	Short description/history	Recommendations	National Context
1.	Cyprus Deaf Sport Federation https://www.deaflympics.com/countries/CYP	Cyprus	1983 and onwards	Internationally recognized by the International Olympic Committee	https://www.facebook.com/deafcyprus/?locale=el_GR	Cypriot d/deaf persons have been part of the olympic games during 1997, 2001, 2005, 2009, 2013
2.	European Deaf Sport Organization https://www.edso.eu/	Belgium, Netherlands, France and Germany	1983 and onwards	40 countries with 30,000 athletes in 1,000 Deaf Sports Clubs are members of the EDSO. Apart from European Championships qualification matches have to be carried out in football, basketball (woman and men) and volleyball (woman and men) preliminary to the respective European Championships, since only 12 teams are able to participate in order to observe financial and time frames. A fixed number of the qualified teams are at the same time qualified for the participation in the World Games		
3.	European Union of the Deaf https://www.eud.eu/	EU	1985	The European Union of the Deaf (EUD) was founded in 1985. It is the only supranational organisation representing Deaf people at European level and is one of the few ENGOs representing associations from all of the 27 EU Member States, in addition to Iceland, Norway, Switzerland and the United Kingdom. EUD aims to establish and maintain EU level dialogue with its relative institutions and officials, in consultation and co-operation with its member NADs. EUD is a full member of the European Disability Forum (EDF) and is a Regional Co-operating Member of the World Federation of the Deaf (WFD) to tackle issues of global importance, and also has participatory status with the Council of Europe (CoE).	https://www.facebook.com/eudeaf/about/?ref=page_internal	
4.	International Committee of Sports for the Deaf http://www.ciss.org/sports/wg	International	1924	The International Committee of Sports for the Deaf (ICSD) is the main governing body responsible for the organisation of Deaflympics and other World Deaf Championships. Founded in 1924 and known as the CISS (Comité International des Sports des Sourds), the ICSD is now approaching the century mark of being the organisation behind the building, evolving and fortifying the tradition of inviting deaf/hard of hearing elite athletes from all of the world to come together not only to compete in their respective sports, but to also develop camaraderships between their countries	Among recent newcomers enjoying the benefits of this worldwide network of sports and social inclusion include geographically disparate countries such as Lebanon, Paraguay and Mozambique	International
5.	Asia Pacific Deaf Sports Confederation https://en.wikipedia.org/wiki/Asia_Pacific_Deaf_Games	Asia	1984	A deaf multi-sport event established in 1984 which is held every 4 years in the Asia Pacific region. It is the successor to the "Far Eastern Deaf Football Championship" which was held in Taipei in 1983. The inaugural games was held in 1984 in Hong Kong. At that time, the games was known as the Asia Pacific Deaf Football Championship which was held biennially until 1988		
7.	ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΚΩΦΩΝ ΚΥΠΡΟΥ (Cyprus Federation DEAF) https://www.eud.eu/el/member-countries/cyprus/	Cyprus	2004	Unofficial community/organization within Cyprus	cyprusdeaffederation@gmail.com	
9.	Pancyprian Organisation of the Deaf https://www.facebook.com/paokdeaf/	Cyprus	1990	The Pancyprian Organization of the Deaf (PAOK) was founded in 1990 when the deaf decided to empower their community in Cypriot society. Also the empowerment of the deaf community through various events and the development of Cypriot sign language	paokdeaf@cytanet.com.cy	
10.	Ομίλος Κωφών Λεμεσού (Deaf Club of Limassol) https://www.facebook.com/omilosfkofonlemesou/	Cyprus	1995	Unofficial community/organization within Cyprus	omiloskofonlemesou@cytanet.com.cy	
11.	Deaf Association Pafos - Cyprus	Cyprus	2010	Unofficial community/organization within Cyprus	deafassociationpafos@yahoo.com	

Questionnaire to be answered by the organizations (also indicators that can be used to fill in the sample):

1.	*Is there an organized system of competitions in sports disciplines for d/Deaf and/or people with disabilities?* Yes - various mentioned above for all sports (including Greco Romano Wrestling)
2.	*Is there a national organization that works to develop sports and inclusion for the deaf and/or people with disabilities?* Yes in Cyprus (Cyprus Deaf Sport Federation)
3.	*Are there commissions or bodies within the national sports federations for sports disciplines (e.g. wrestling, chess, karate, judo, handball, athletics, etc.) that work on issues related to the inclusion of people with disabilities?* Yes - various mentioned above for all sports (including Greco Romano Wrestling)
4.	*Do the national sports federations have a budget in their annual programs for the development of sports for the integration of deaf people and/or people with disabilities?* Yes, mainly related to the Olympics every 4 years
5.	*Do national sports federations include competitions for the deaf and/or people with disabilities in their annual competition calendars?* Yes
6.	*Are there experts in the national sports federations who take measures to develop sports with deaf people and/or people with disabilities?* No
7.	*Do national sports federations have promotional materials for affirming and promoting appropriate sports among the deaf and/or people with disabilities?* No - unless it is one of the national federations specifically for d/deaf persons or persons with disabilities
8.	*Have the national sports federations established competition rules for the respective sport for the deaf and/or people with disabilities?* No
9.	*Are competitions organized with people without disabilities and d/deaf and/or people with disabilities?* Strictly for persons with disabilities amongst one another
10.	*Are sports and recreational activities (training, camps, etc.) organized for d/deaf people and/or disabilities together with people without disabilities?* Yes - according to the Olympic Games, there are no restrictions on having d/deaf persons competing (https://en.wikipedia.org/wiki/Deaf_people_in_the_Olympics#:~:text=To%20qualify%20for%20the%20Deaflympics,of%20use%20of%20hearing%20aids). However, various sources mention that the Olympics do not properly cater to d/deaf persons and persons with disabilities in order for them to be fully comfortable to compete (http://www.ciss.org/the-world-games-for-the-deaf-and-the-paralympic-games#:~:text=In%20the%20world%20of%20Games,not%20accessible%20to%20most%20disabled%20athletes.)
11.	*Is there a special section on the websites of national sports federations or clubs that promotes sports for the d/def and/or people with disabilities?* Done on an individual basis within the above mentioned federations/associations
12.	*Do the state authorities/policy makers in the field of sports have a budget item in their programs for the development of sports for the deaf and/or people with disabilities?* N/A - Cyprus has only adopted a law in 2006 ("Cyprus Sign Language law") for everyday use and not specifically for sports. Article here: https://www.ohchr.org/en/press-releases/2017/03/committee-rights-persons-disabilities-considers-initial-report-cyprus
13.	*Are there specific types of education/post education for professionals willing to work in sports with d/deaf and/or people with disabilities?* Various degrees exist, such as Bachelors in Special Education, degree in Disability Studies, Master Degree in Special Needs Education, etc.
14.	*Is the environment in which the activity takes place, the sports halls and sports fields, adapted to the needs and possibilities of the participants?* No
15.	*Are there training programs for Greco-Roman wrestling designed for the d/deaf and/or people with disabilities?* No
16.	*Have materials (books, manuals, brochures, etc.) been developed for a basic introduction to the sport of Greco-Roman wrestling and other Olympic sports disciplines in wrestling (freestyle wrestling and women wrestling) for d/deaf people and/or people with disabilities?* No, only for persons without disabilities (https://digitalcommons.cwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2593&context=etd) Cyprus had adopted a law in 2006 ("Cyprus Sign Language law") whereby it only introduced Sign Language as an official language with trainings but not specifically for sports. Article here: https://www.ohchr.org/en/press-releases/2017/03/committee-rights-persons-disabilities-considers-initial-report-cyprus